

**AQI'LXAN IBRAHIMOV,
AHTAM QOSHAEV, QALMURZA QURBANOV**

MUZI'KA

4-klass ushi'n sabaqli'q

Wo'zbekshe qayta islenip ha'm toli'qti'ri'li'p 4-basi'li'wi'nan
qaraqalpaqsha basi'li'wi'

*Wo'zbekstan Respublikasi' Xali'q bilimlendiriw
ministrigi ta'repinen baspag'a usi'ni'lg'an*

G'afur G'ulam ati'ndag'i' baspa-poligrafiyali'q do'retiwshilik u'yi
Tashkent – 2013

UO‘K 78 (075)
KBK 85.31 ya 7
I-14

Pikir bildirivshiler:

Gulnora Ganiyeva – Respublika Bilimlendiriw worayi’ni’n’
«Muzi’ka, ko’rkem-wo’ner, miynet ta’limi,
fizikali’q jetiklik ha’m salamatli’q» bo’limi
metodisti

Shuhrat Majitov – Wo’zbekstan Respublikasi’ Xali’q bilimlendiriwi
ag’lasi’

Gulnora Sharipova – Nizamiy ati’ndag’i’ TMPU «Muzi’kali’q
pedagogika» fakultetinin’ dotsenti

Ibrahimov A.

Muzi’ka: 4-klass ushi’n sabaqli’q/ A.Ibrahimov, A.Qoshaev, Q.Qurbanov. –
Wo’zbekshe qayta islenip ha’m toli’qti’ri’li’p 4-basi’li’wi’nan qaraqalpaqsha basi’li’wi’.
– T.: G’afur G’ulam ati’ndag’i’ baspa-poligrafiyali’q do’retiwshilik u’yi, 2013.
– 112 b.

I. Qoshaev A. II. Qurbanov Q.

UO‘K 78 (075)
KBK 85.31 ya 7

© **A.Ibrahimov, A.Qoshaev, Q.Qurbanov**
© **G’afur G’ulam ati’ndag’i’ baspa-**
poligrafiyali’q do’retiwshilik u’yi, 2013

Qaraqalpaqsha awdarma

ISBN 978-9943-03-061-9

© «**Bilim**» baspasi’, 2013

SO'ZBASI'

A'ziz oqi'wshi'! Ha'r bir xali'qti'n' wo'zine ta'n qosi'q ha'm namalari', terme menen ji'rlari', bir so'z benen aytqanda, milliy muzi'kasi' boladi'. Xali'q namasi' — ko'p a'sirler dawami'nda uzaq si'nawlardan wo'tken ha'm qa'lbimiz to'rinen wori'n alg'an ruwxii'y bayli'g'i'mi'z.

Tu'rli saz-a'sbaplari'mi'z ha'm de wolarda shertilip kiyati'rg'an milliy namalari'mi'z bolsa a'ne usi' ruwxii'y bayli'qti'n' aji'ralmas bo'legi boli'p yesaplanadi'.

Qoli'n'i'zdag'i' sabaqli'q sizlerdi a'ne usi'nday ruwxii'y go'zzalli'q bayli'qlari'n inam yetiw maqsetinde jazi'lg'an.

Bunda xali'qi'mi'zdi'n' turmi's ta'rizi, miynet joli' ha'm de ha'r qi'yli' bayram salt-da'stu'rleri menen baylani'sli' qosi'qlari', milliy saz-a'sbaplari' menen tani'sasi'z, a'jayi'p ayti'm ja'ne saz namalari'n ti'n'laysi'z, wolardan ayi'ri'm qosi'qlardi' ayti'wdi' u'yrenesiz. Sonday-aq, Wo'zbekstan ha'm Qaraqalpaqstan kompozitorlari'ni'n' Siz woqi'wshi'lar ushi'n do'retken shi'g'armalari' menen tani'sasi'z.

Sabaqli'qta qollani'lg'an to'mendegi sha'rtli belgilerdi yeslep qali'n':

- ⦿ — muzi'ka ti'n'law;
- ▲ — dawisti' sazlaw
shi'ni'g'i'wlari';
- △ — qosi'q ayti'w;
- ♫ — notag'a qarap ayti'w;

- 🎵 — muzi'ka sawati';
- 📖 — wo'z betinshe
woqi'w;
- ?! — sorawlar ha'm
tapsi'rmalar.

WO'ZBEKSTAN RESPUBLIKASI'NI'N' MA'MLEKETLIK GIMNI

Abdulla Aripov so'zi Mutal (Mutavakkil) Burxanov muzi'kasi'

Saltanatli'

1. Ser- qu- yosh, hur o'l- kam, el-
ga baxt, na-jot, Sen o'- zing do'st-lar- ga yo'l-dosh, meh-ri-
bon! Meh-ri- bon! Yash-na- gay to a- bad il-
mu fan, i- jod, Shuh-ra-ting por- la- sin to- ki bor ja-
hon! Ol- tin bu vo- diy-lar - jon O'z- be- kis-
ton, Aj- dod- lar mar- do- na ru- hi sen- ga yor! U- lug'

The musical score is written in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It features various dynamics including *f* (forte), *ff* (fortissimo), *mf* (mezzo-forte), and *p* (piano). A triplet of eighth notes is present in the first line. The lyrics are in Uzbek and are aligned with the melody.

ff *f* *mf*

xalq qud-ra-ti jo'sh ur- gan za-mon, O- lam-ni mah- li-yo ay- la-

1. gan di- yor! *f* 2. Bag'- ri

2. gan di- yor!

Serquyosh, hur o'lkam, elga baxt, najot,
 Sen o'zing do'stlarga yo'ldosh, mehribon!
 Yashnagay to abad ilm-u fan, ijod,
 Shuhrating porlasin toki bor jahon!

N a q a r o t :

Oltin bu vodiylar – jon O'zbekiston,
 Ajdodlar mardona ruhi senga yor!
 Ulug' xalq qudrati jo'sh urgan zamon,
 Olamni mahliyo aylagan diyor!

Bag'ri keng o'zbekning o'chmas iymoni,
 Erkin, yosh avlodlar senga zo'r qanot!
 Istiqloq mash'ali, tinchlik posboni,
 Haqsevar, ona yurt, mangu bo'l obod!

N a q a r o t

QARAQALPAQSTAN RESPUBLIKASI'NI'N' MA'MLEKETLIK GIMNI

Ibrayim Yusupov so'zi
Najimaddin Muxameddinov muzi'kasi'
Saltanatli'

A'w- lad- lar a'- diw- ler ju'- rek to'- rin-
de ju'- rek to'- rin- de

Ja'yhun jag'asi'nda wo'sken bayterek,
Tu'bi bir shaqasi' mi'n' bolar demek,
Sen sonday sayali', quyashli' yelsen',
Ti'ni'shli'q ha'm i'g'bal sendegi tilek.

N a q i' r a t i' :

Diyqan baba na'pesi bar jerinde,
Juwsan an'qi'p, kiyik qashar sho'linde,
«Qaraqalpaqstan» degen ati'n'di',
A'wladlar a'diwler ju'rek to'rinde.

Aydi'n keleshekke shaqi'rar zaman,
Ma'rtlik miynet, bilim jetkerer og'an,
Xalqi'n' bar azamat, dos ha'm miyirban,
Yerkin jaynap-jasnap, ma'n'gi bol aman!

N a q i' r a t i'

Gu'z

BIRINSHI SHEREK

XALI'Q AYTI'M NAMALARI' HA'M SAZ A'SBAPLARI'

1-2-sabaqlar. XALI'Q QOSI'QLARI'

Xali'q awi'zeki do'retiwshiliginin' aji'ralmas bo'legin qosi'qlar (ayti'm namalari') quraydi'. Ha'r qi'yli' mazmung'a iye bolg'an bul qosi'qlarda xali'qti'n' jasaw sha'rayati', turmi's ta'rizi sa'wlelengen. Soni'n' menen birge qosi'qlarda adamlardi'n' Ana-Watang'a, ta'biyatqa, qorshap turg'an wortali'qqa, shan'araq ha'm de dos-yaranlarg'a bolg'an mehir-mu'riwbeti, bir-birine qari'm-qatnasi' ko'rkemli tu'rde su'wretlenedi.

Xali'q qosi'qlari' da'slep yel arasi'nan shi'qqan diyqanlar, wo'nermentshiler, xi'zmetkerler ha'm zi'yali'lar ta'repinen ha'r qi'yli' sharayatlarda do'retilgen. Biraq ko'p

jag'daylarda wolardi'n' atlari' bizge shekem saqlanbag'an, sebebi, jan'adan do'retilgen qosi'q, a'dette, jazi'p ali'nbastan, awi'zeki tu'rde ayti'li'p, bir qosi'qshi'dan yekinshisine, atadan-balag'a, a'wladtan-a'wladqa wo'tip, xali'q arasi'na taralg'an. Usi' ta'rizde xali'q qosi'qlari' a'wladtan-a'wladlarga ruwxiy miyras boli'p, bizge shekem jetip kelgen.

Xali'q qosi'qlari' atqari'li'w jag'dayi'na ha'm de mazmuni'na qaray «Miyne't qosi'qlari'», «Turmi's-salt qosi'qlari'», «Ma'wsim qosi'qlari'», «Balalar qosi'qlari'» si'yaqli' tu'rlerge bo'linedi.

QOSI'Q

Xali'q qosi'qlari' ko'binese 7 yamasa 8 buwi'nli' qosi'q kupletleri tiykari'nda (saz a'sbabi'si'z) ayti'ladi'. Bunda kupletler arasi'nda ta'kirarlani'p turi'wshi' arnawli' naqi'rat qatarlari' bolmaydi'.

OH, LAYLI

Tom bo-shi-da to-g'o- ra, tan-dir to'-la zo- g'o-
ra, zo- g'o- ra- ni yo- pol-
may (o'r- toq) Cho- li kam-pir o- vo- ra.

«Tomdan tarasha tushdi», «Olatoy», «Chuchvara qaynaydi» si'yaqli' wo'zbek xali'q balalar qosi'qlari', sonday-aq qara-

qalpaqsha «Jarg'anat» namasi'na Wo'serbay Xojaniyazov so'zi menen ayti'latug'i'n «Qa'nigeler bolami'z» ayti'mi' qosi'q janri'na mi'sal bola aladi'.

QA'NIGELER BOLAMI'Z

Wo'serbay Xojaniyazov so'zi

Jarg'anat namasi'na

Kewilli, tez

Biz jas a'wlad, jetkinshek,
Oqi'p bilim alami'z,
Ilim, bilim u'yrenip,
Qa'nigeler bolami'z.

Qosi'q namalari'n professional muzi'ka do'retiwshileri bolg'an kompozitorlar da do'retedi. Bunda wolar xali'qti'n' da'stu'rlerine do'retiwshilik jaqtan su'yenedi. Ma'selen, Nadim Narxojayevti'n' «Shaftoliga savolim» (Polat Mo'min so'zi) qosi'g'i' xali'q qosi'qlari' si'yaqli' jети buwi'nli' qosi'q kupletleri tiykari'nda ayti'ladi'. Sonday-aq bul jerde saz-a'sbabi' ja'rdeminen de paydalani'ladi'.

Bul qosi'qti' mug'allimin'iz ja'rdeminde ayti'p u'yrenin'. Buni'n' ushi'n da'slep to'mendegi shi'ni'g'i'wlardi' ayti'p, dawi'si'n'i'zdi' sazlap ali'n'.

▲ **Dawi'sti' sazlaw shi'ni'g'iwlari'**

Three staves of musical notation in 2/4 time. The first staff is labeled 'a)' and contains a melody with two 'v' markings above it. The second staff is labeled 'b)' and contains a melody with two 'v)' markings above it. The third staff continues the melody with various note values and rests.

SHAFTOLIGA SAVOLIM

Polat Mo'min so'zi

Nadim Narxojayev muzi'kasi'

Five staves of musical notation in 2/4 time, with lyrics written below the notes. The lyrics are: Shaf- to - lim, oh, shaf- to- lim, oh, shaf- to -lim, oh, shaf- to- lim, Qi- zi - lu oq, qi- zi- lu oq, qi- zi- lu oq shaf - to - lim. Ham- ma men- day se- va- di, Pish - gan - da ma- za bo- lim. Shaf- to- lim. Shaf- to- lim.

Shaftolim, oh, shaftolim, (oh),
Qizil-u oq shaftolim.
Hamma menday sevadi,
Pishganda maza bolim,
Shaftolim...

Asta aytib beraqol,
Seni topgan qay olim?
Indamadi shaftolim,
Qiyin ekan savolim,
Shaftolim.

Kompozitorlar do'retken qosi'qlar xali'q qosi'qlari'nan wo'zgeshe tu'rde, ani'qrag'i', ko'p dawi'sli' boli'wi', yag'ni'y yeki, u'sh, ha'tteki to'rt dawi'sta ayti'wg'a maslang'an boli'wi' mu'mkin. Soni'n' ushi'n bunday qosi'qlar ko'pshilik ta'repinen ja'ma'a't (xor) boli'p atqari'ladi'.

**A'PIWAYI' MUZI'KA FORMALARI'N YADQA TU'SIRIW.
KUPLET FORMASI'**

Ha'r bir muzi'kali'q shi'g'arma belgili bir du'ziliske iye boladi'. Oni'n' a'ne sol du'zilisi muzi'kali'q forma dep ataladi'. Muzi'kali'q formalar sol shi'g'armalardi'n' qaysi' janrda do'retilgenligi ha'm u'lken-kishiligine qarap ha'r tu'rli boli'p keledi. Yen' a'piwayi' muzi'kali'q formalar xali'q qosi'qlari'nda gezlesedi.

Xali'q qosi'qlari', a'dette, kuplet formasi'nda boladi'. Bunday forma namag'a sali'ng'an to'rt qosi'q qatari'nan

du'zilgen kupletten ibarat. Bug'an joqari'da berilgen «Oh, layli» qosi'g'i mi'sal boli'wi' mu'mkin. Sonday-aq, xalq muzi'ka do'retiwshiliginde naqi'ratli' kuplet formasi' da ko'plep gezlesip, onda taqmaq qatarlari' o'zgerip baratug'i'n kupletler arasi'nda keletug'i'n naqi'ratlar o'zgermesten ta'kirarlani'p turadi'.

- ?! 1.** Xali'q qosi'qlari'ni'n' qanday tu'rlerin bilesiz?
 2. «Shaftoliga savolim» qosi'g'i'ni'n' avtorlari' kim?
 3. «Shaftoliga savolim» qosi'g'i'n yadlan'.

3-sabaq. MIYNET QOSI'QLARI'

Miynet qosi'qlari' – xali'q ta'repinen jer aydaw, zu'ra'a'tti ji'ynaw, digirman tarti'w, jip iyiriw qusag'an miynet yetiw bari'si'nda do'retilgen ha'm ayti'lg'an.

Islenip ati'rg'an miynet tu'rine qarap usi' ayti'mlardi' sharwashi'li'q, diyxanshi'li'q ha'm de wo'nermentshilik qosi'qlari' si'yaqli' toparlarg'a bo'liwge boladi'.

XO'P HAYDA

O'rtacha

Xo'p hay- da-yo xo'p hay-da, xir- mon-ni qil- gil may- da,

Xir-mon-ni qil- ma-sang may-da sen-lar- ga ti- nim qay-da.

Soni'n' ishinde diyxanshi'li'q qosi'qlari' da wo'z ma'wsimine qaray ha'r tu'rli bolg'an. Ma'selen, jer aydaw waqti'nda wo'zbek xalqi'nda «Qo'sh haydash»

(Qosshi' qosi'g'i') ayti'lg'an bolsa, zu'ra'a'tti ji'ynap ali'wda «O'rim qo'shig'i» atqari'lg'an. «Xo'p hayda» qosi'g'i' bolsa qi'rmandi' jenshiwde ayti'lg'an. Qaraqalpaqlarda qi'rman atatug'i'n ku'nleri samal bolmay qalsa woni' shaqi'ri'w maqsetinde balalar ta'repinen muzi'kag'a ta'n a'piwayi' intonatsiyalar menen:

Tolqi'ndi' ayda to'n'kerip,
Tawlar tursi'n ten'selip,
Yeginimnin' qawi'g'i'n,
Ushi'ri'p ket bir kelip,
Aydar! Aydar! Aydar! Aydar! –

degen qosi'qti', al yeger ku'n qatti' jawsa, woni' ti'nsi'n degen tilekte balalar:

Men apamni'n' tun'g'i'shi'man,
Qazan qi'rg'an qi'rg'i'shi'man,
Jawma ku'nim, jawma, –

dep qi'shqi'ri'si'p aytqan.

Wo'nermentshilik qosi'qlari' gilem toqi'w, taqi'ya tigiw, shari'qta jip iyiriw waqi'tlari'nda ayti'lg'an.

URCHUQ

Kompozitorlardi'n' qosi'qlari'nda ayi'ri'm waqi'tlari'nda qosi'q kupletlerinen keyin naqi'ratlar qollani'ladi'. Mi'sali', kompozitor Xurshida Xasanovani'n' «Bolalik» qosi'g'i' usi'nday formag'a iye. Bunda qosi'qti'n' kupletlerin jeke qosi'qshi' atqarsa, naqi'rati'n ha'mme birgelikte aytadi'. Usi' qosi'qti' sizler de sol ta'rizde ayti'n'.

BOLALIK

Dilnur so'zi

Xurshida Hasanova muzi'kasi'

Qan-day go'-zal, shi-rin-dir bo-la-lik,
 Un-da biz-lar do-i-mo qo-lay-lik.
 Qu-vonch-lar-ga o-lam-ni to'l-di-rib,
 Er-tak-lar-da yur-gan-dek bo'-lay-lik.
 Qu-yosh ham nur so-char biz-lar-ga,
 Sho'x-sho-don o'-g'i-lu qiz-lar-ga.
 Os-mon-ning bag'-ri-da yay-ray-lik,
 bor bo'l-sin bo-la-lik.

Qanday go'zal, shirindir bolalik,
Unda bizlar doimo qolaylik.
Quvonchlarga olamni to'ldirib,
Ertaklarda yurgandek bo'laylik.

Naqarot:

Quyosh ham nur sochar bizlarga,
Sho'x-shodon o'g'il-u qizlarga.
Osmonning bag'rida yayraylik,
Bor bo'lsin bolalik.

Quvontirib ko'zlarni o'ynaymiz,
Tabassumsiz hech kimni qo'ymaymiz.
Biz bor yerda kattalar zerikmas,
Xursand qilib barchani to'ymaymiz.

Naqarot

Qosi'q namasi'nda ushi'rasatug'i'n noqatli' notalarg'a itibar berin'. Notani'n' won' ta'repine qoyi'lg'an bir noqat sol notani'n' uzi'nli'g'i'n ja'ne yari'm yese uzaytadi':

DO MAJOR TONLI'G'I'

«Bolalik» qosi'g'i' do major tonli'g'i'nda jazi'lg'an. Demek, woni'n' tiykarg'i' tayani'sh perdesi (tonikasi') «do» notasi' boladi'.

Qosi'qti'n' major ses qatari' da usi' perde, yag'ni'y «do»dan baslap joqari'g'a qaray du'ziledi:

1 ton 1 t 1/2 t 1 t 1 t 1 t 1/2 t
I II III IV V VI VII VIII (I)

Yadi'n'i'zda bolsa, major ses qatari'nda yari'm tonlar III ha'm IV ja'ne de VII ha'm VIII(I) basqi'shlar arasi'nda ju'zege keledi.

Sunday-aq, I, III ha'm V basqi'shtag'i' sesler turaqli', II, IV, VI ja'ne VII basqi'shtag'i' sesler bolsa turaqsi'z boladi'.

🎵 To'mendegi mi'saldi' 2/4 takt wo'lishemine dirijyorli'q yetip, notag'a qarap ayti'n'

JIYDA

P.Polatov so'zi

X.Polatov muzi'kasi'

Jiy- da - jiy- da, jon jiy- da. Chi- lon jiy-da, non jiy- da,
Jon- ga da- vo a- sal- san, do- ri -dar- mon, qon jiy-da.

ko'k te -rek, Biz-den siz - ge kim ke- rek kes-tesi ko'p-ke

u- nay- di', Be- rin' biz- ge Gu'- lay - di'.

Birinshi ta'rep:

Aq terekpe, ko'k terek?
Bizden sizge kim kerek?

Birinshi ta'rep:

Aq terekpe, ko'k terek?
Bizden sizge kim kerek?

Birinshi ta'rep:

Aq terekpe, ko'k terek?
Bizden sizge kim kerek?

Birinshi ta'rep:

Aq terekpe, ko'k terek?
Bizden sizge kim kerek?

Birinshi ta'rep:

Aq terekpe, ko'k terek?
Bizden sizge kim kerek?

Ekinshi ta'rep:

Tazali'qli', ta'rtpili,
Berin' bizge Arti'qti'.

Ekinshi ta'rep:

Minezi jati'q, munayi'm,
Kerek bizge Gu'layi'm.

Ekinshi ta'rep:

Su'yer oqi'w, ilimdi,
Berin' bizge Klimdi.

Ekinshi ta'rep:

Tez shi'g'arar qa'ten'di,
Berin' bizge Ma'tendi.

Ekinshi ta'rep:

Kestesi ko'pke unaydi',
Berin' bizge Gu'laydi'.

Woyi'ndi' basqari'wshi':

Aq terekpe, ko'k terek?
Bizden sizge kim kerek?

Ha'mmesi:

– Aydi'n, aydi'n jol kerek,
Sheber-sheber qol kerek,
Kim a'depli, ta'rtipli,
Bolsa, bizge sol kerek.

Qaraqalpaq xali'q qosi'qlari'ni'n' ishinde yeki ta'rep boli'p ayti'satug'i'n ayti's qosi'qlari'ni'n' bir neshe tu'rleri bar. A'sirese qi'z-jigitler ayti'slari' ken' tarqalg'an. Bug'an qi'z-jigitlerdin' ko'p sanli' «Ba'dik» ha'm «Gu'lapsan» ayti'slari'n, «Bizin' zaman kemtarshi'li'q zamanba?» qusag'an ayti's qosi'g'i'n mi'sal yetiwge boladi'. Bunnan ti'sqari' balalar aytatug'i'n «Tu'lkishek», «Ha'kke qayda?» si'yaqli' balalar ayti's qosi'qlari' da bar.

HA'KKE QAYDA?

Tezirek

Ha'k-ke qay-da? U- ya-si'n- da. Ne qi'-li'p a-ti'r? Kes-te ti-gip a- ti'r

Kes-te-si qan-day? A- la- qan-day Kim-ler u- shi'n? Beg-ler u- shi'n.

Da'r-wazasi' qay-dan? Wo'-te berin' bun-nan. Bir nan jey-men Al bas-la.

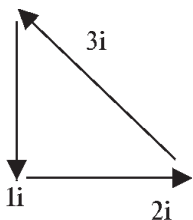
- Ha'kke qayda?
- Uyasi'nda.
- Ne qi'li'p ati'r?
- Keste tigip ati'r.
- Kestesi qanday?
- Alaqanday.
- Kimler ushi'n?
- Begler ushi'n.
- Da'rwazasi' qaydan?
- Wo'te berin' bunnan.

- Neshe atlasam wo'temen?
- Yeki atlasan' wo'tesen'?
- I'rjaqlaysan'ba?
- Bir jaqlaysan'ba?
- Bir jaqlayman.
- Bir nan jeysen' be?
- Jarti' nan jeysen' be?
- Bir nan jeymen!
- Al basla!

3/8 WO'LSHEMI

3/8 wo'lshe mi tez tempte atqari'latug'i'n muzi'kali'q shi'g'armalari'nda qollani'ladi'. Bul wo'lshe minin' joqarg'i' «3» sani' bir takt ishinde u'sh u'les bar yekenligin, to'mendegi «8» sani' bolsa sol u'leslerdin' ha'r birinin' segizlik notag'a ten' yekenligin an'latadi'. Bul jerde u'sh u'lestin' birinshi u'lesi ku'shli, yekinshi ha'm de u'shinshi u'lesi ku'shsiz boli'p keledi:

3/8 wo'lshe mine dirijyorli'q yetkende won' qol ha'reketi to'mendegishe boladi': «bir» degende – qol joqari'dan to'menge tu'sedi; «yeki» degende – qol won'g'a ha'reketlenedi; «u'sh» degende – joqari'g'a ko'teriledi.

- ?!
1. Lapar haqqi'nda ayti'p berin'.
  2. «Ha'kke qayda?» ayti's qosi'g'i'ni'n' so'zlerin yadlan'.
  3. «Bolalik» qosi'g'i'n toli'q tu'rinde ayti'n'.

5-sabaq. YALLA

Yalla ayaq woyi'ng'a tarti'wi', ko'pshilik ta'repinen atqari'li'wi' jag'i'nan laparg'a ju'da' uqsap ketedi. Lekin, laparda yen' basli'si' ta'replerge bo'linip ali'p ayti'si'w (ba'sekilesiw) a'hmiyetli bolsa, yallada bul joq. Buni'n' u'stine lapardan wo'zgesheligi, yallalar kuplet-naqi'rat formasi'nda keledi. Bul jerde yallashi' (jeke atqari'wshi') ayaq woyi'ng'a tu'sip kupletlerdi atqarsa, naqi'rati'n ko'pshilik birgelikte aytadi'. Yallalar da'p ritmleri ha'm ha'r qi'yli' saz a'sbaplari'nan quralg'an ansambl ja'rdeminde atqari'ladi'.

⦿ «Yallama yorim» yallasi'n ti'n'lan'.

YALLAMA YORIM

Qal- dir- g'och qo- ra e- kan, qa- no- ti o-

la e- kan, yosh-lik- da-gi o'r- toq- lar bir u- mr-ga
Naqarot

do'st e- kan. Yal-la-ma yo- rim, yal- lo- la, yal- lo- la-

shay-lik, o'r-toq-la-shay-lik, uch-ta, to'rtta
bir bo'-lib, suh-bat-la-shay-lik.

?!

1. Yalla janri' haqqi'nda ayti'p berin'.
2. Yalla janri' qaysi ta'replari menen lapardan o'zgeshelenedi?
3. «Aq terek pe, ko'k terek?» qosi'g'i'nan alg'an ta'sirlerin'izdi ayti'p berin'.
4. «Bolalik» qosi'g'i'n yadtan ayti'n'.

6-7-sabaqlar. XALI'Q SAZ A'SBAPLARI'

Wo'zbek xali'q saz a'sbaplari'n u'sh tu'rge ayi'ri'p qarawg'a boladi':

- a) tarli' a'sbaplar;
- b) u'plep shertiletug'i'n a'sbaplar;
- d) qag'i'p shertiletug'i'n a'sbaplar.

Tarli' a'sbaplarda ses shi'g'ari'w a'disleri tu'rlishe. Ma'selen, duwtar ha'm dombi'ra sazlari' ti'rmalap shertiledi. Tanbur ko'rsetkish barmaqqa kiyiletug'i'n arnayi' maslama – «noxun» (metalldan jasaladi') ja'rdeminde shertiledi.

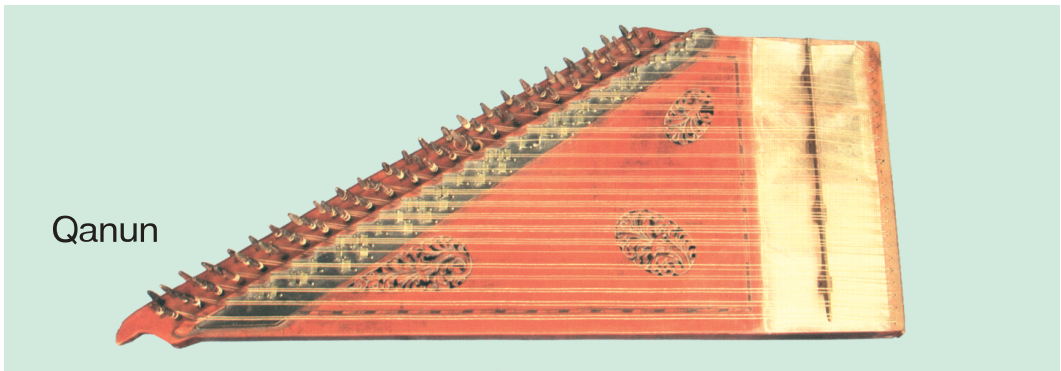

Tanbur

Duwtar

Qanun a'sbabi' da noxun ja'rdeminde shertiledi.

Qanun

Qashqar rubabi', awg'an rubabi', ud si'yaqli' sazlar mizrab (mediator) ja'rdeminde shertiledi.

Qashqar rubabi'

Awg'an rubabi'

Ud

Tarli' sazlar di' arnawli' tartqi'sh (ka'mansha) ja'rdeminde de shertiw mu'mkin. Sato, girjek, qobi'z – a'ne usi'nday tarli' tartqi'shli' a'sbaplardan sanaladi'.

Sato

Girjek

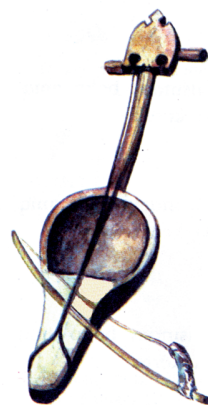
Sha'n' sazi' yeki sho'p ja'rdeminde uri'p ha'm ti'rmalap shertiledi.

Sha'n'

Qa'dirli balalar!

Yeger itibar bergen bolsan'i'z qobi'z, duwtar, rubab, girjek ha'm sha'n' qusag'an buri'nnan wo'zlerin'izge tani's saz a'sbaplari'ni'n' atlari'n ushi'ratti'q. Woni'n' sebebi bul sazlar basqa da shi'g'i's xali'qlari'nda, soni'n' ishinde qaraqalpaqlarda da gezlesedi. Biraq bul sazlar ha'r bir xali'qta milliy wo'zgeshelikke, yag'ni'y, wo'zinshe ko'riniske, tembrge, du'ziliske iye boli'p keledi. Ma'selen, qaraqalpaqsha qobi'z si'rtqi' ko'rinisine qaray yeki tu'rge bo'linedi. Biri – da'stesi menen shanag'i' bir tutas joni'p islengen tu'ri. Da'stesi menen shanag'i' bo'lek sog'i'li'p, bir-birine kiygizilip shertiletug'i'n yekinshi tu'ri qurama qobi'z jiyi gezlesedi.

Qobi'z

Qaraqalpaqsha qobi'zdi'n' tembri de ayri'qsha boli'p keledi. Ataqli' ji'rawlar nag'i'z qaraqalpaq qobi'zi'n g'azdi'n' dawisi'na megzetedi. Qaraqalpaq shayi'ri' lbrayi'm Yusupov ta wo'zinin' «Qobi'z» atli' qosi'g'i'nda:

Qaytqan g'azday g'an'qi'ldag'an u'nin'e,
Shadli'q quyg'an jan'a turmi's du'nyasi', – dep ta'riplegen yedi.

Qobi'zdi'n' du'zilisi

1. **Basi'** – yeki qulaq jaylasatug'i'n jeri;
2. **Sabi'** – yeki tar wo'tip, barmaq basatug'i'n jeri;
3. **Shanag'i'** – ses shi'g'atug'i'n, ishi quwi's gewdesi;
4. **Quyri'g'i'** – shanaqti'n' teri menen qaplang'an bo'legi. Wol ji'rawlar tilinde **bo'ri tumsi'q** yamasa **qus tumsi'q** dep ataladi';

5. **Tiyek** – shanaqti'n' teri menen qaplang'an bo'legi u'stinde jaylasqan, yeki tardi' ko'terip turatug'i'n bir bo'lek suwqabaq pa'rshesi;

6. **Tartqi'sh** – qobi'z tarlari'na kese ju'rgizilip ses shi'g'aratug'i'n, qi'l tarti'lg'an shi'bi'q (ka'mansha).

Qaraqalpaq duwtari' – alqi'mi'na su'yekten qoyi'p, nag'i's woyi'lg'an-li'qtan, **ala-moynaq duwtar** degen at alg'an. Qaraqalpaqsha duwtardi'n' da 2 tu'ri bar. Biri – qazba, biri – qurama (yamasa qabi'rg'ali') duwtar. Dawisi' si'n'g'i'rlap shi'g'atug'i'n qazba duwtar sazandelerdin' saz shertiwine a'sirese

Qaraqalpaqsha
duwtar

qolayli' bolsa, gu'mbi'rlegen dawi'sqa iye qurama duwtar baqsi'lardi'n' qosi'q namalari'n atqari'wi'na ju'da' qolayli'.

⊙ **Wo'zbekshe «Ajam taronasi», qaraqalpaqsha «G'ulpaq» ha'm «Tolg'aw» namalari'n ti'n'lap, qaysi' saz a'sbabi'nda atqari'lg'anli'g'i'n ani'qlan'.**

AJAM II (taronasi)

The musical score for 'AJAM II (taronasi)' is written in 2/4 time. It consists of four staves of music. The first staff begins with a treble clef and a 2/4 time signature. The melody is composed of eighth and quarter notes. The second staff continues the melody with a quarter rest. The third and fourth staves complete the piece with a double bar line and repeat dots.

G'ULPAQ

Qaraqalpaq xali'q namasi'

The musical score for 'G'ULPAQ' is written in 2/4 time. It consists of two staves of music. The first staff begins with a treble clef and a 2/4 time signature. The melody is composed of eighth and quarter notes. The second staff continues the melody with a quarter rest and ends with a double bar line and repeat dots.

TOLG'AW

Tez

Qaraqalpaq xali'q namasi'

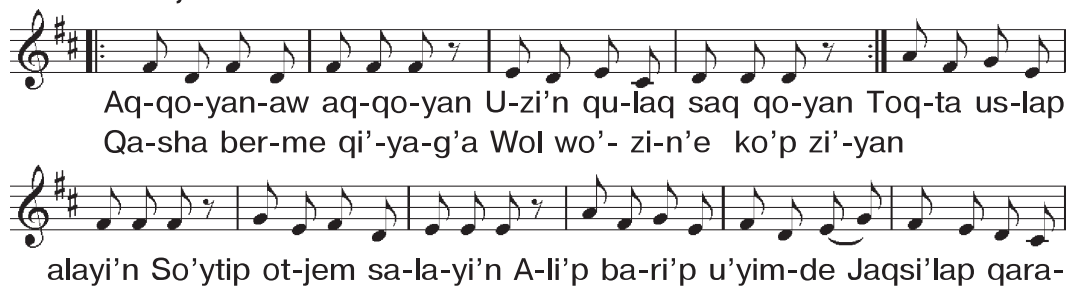

AQ QOYAN

G'ali'm Seytnazarov so'zi

G'ayi'p Demesinov muzi'kasi'

Jen'il, tez

wi'-la-yi'n A --- A --- Toq-ta us-lap
 alayi'n So'ytip wot-jem sa-la-yi'n Ali'p bari'p u'yimde Jaqsi'lap qara-
 wi'l-la-yi'n Aq qo-ya-naw aq qo-yan U-zi'n qu-laq saq qo-yan
 Qa-sha ber-me qi'-ya- g'a Wol wo'- zi- n'e ko'p zi'- yan.

Aq qoyan-aw aq qoyan,   Toqta uslap alayi'n,
 Uzi'n qulaq saq qoyan,   So'ytip wot-jem salayi'n,
 Qasha berme qi'yag'a,   Ali'p bari'p u'yimde,
 Wol wo'zin'e ko'p zi'yan.   Jaqsi'lap qarawi'llayi'n.

?! 1. To'mendegi nota mi'sali'ni'n' 3/8 wo'lsemine sa'ykes takt si'zi'qlari'n qoyi'n':

QUVNOQ BOLALAR

H. Muhamedova musiqasi

wonnan tostag'an shi'g'arsa, tostag'andi' baqi'rawi'q tu'yenin' moyi'n terisi menen qaplasa, wog'an kisnewik atti'n' quyri'g'i'nan ali'p qi'l taqsa, qumli'qta, tawda wo'setug'i'n sasi'q quwraydi'n' shiresinen (shayi'ri'nan) ali'p qi'lg'a jaqsa, go'ne qabaqтан joni'p tiyek salsa, ju'da' shi'qqi'sh a'sbap bolar yedi». Bul so'zlerdi yesitken Qorqi't ata da'rhal izine qayti'p, shaytanlardan yesitkenindey yetip saz-a'sbap islegen yeken, tu'rli namag'a shertiletug'i'n qobi'z boli'pti'. Qorqi't ata qobi'zda ha'r tu'rli a'jayi'p namalardi' shertip, woni'n' ja'rdeminde qosi'qlar ayti'p ju're beripti. Mine sol-sol yeken, Qorqi't ata qobi'z shertetug'i'n, termeler, tolg'awlar ha'm da'stanlar aytatug'i'n ji'rawlardi'n' piri boli'pti'.

(Qalli' Ayi'mbetovti'n' «**Xali'q danali'g'i'**» kitabi'nan.)

SI'BAY NAMASI'

Qaraqalpaq xali'q namasi'

Ji'ldam

8-9-sabaqlar. U'PLEP HA'M QAG'I'P SHERTILETUG'I'N SAZ A'SBAPLARI'

Wo'zbek xali'q bayramlari'n, seyillerin ha'm toy-merakelerin si'rnay-karnay, da'p (doira) ja'ne nag'ara (nog'ora)lardi'n' seslerisiz ko'z aldi'mi'zg'a keltiriw qi'yi'n. Sebebi bul saz a'sbaplari' birinshi na'wbette shadli'ku'nlerdin' derekshisi si'pati'nda xali'qti'n' ruwxiy turmi'si'nan wori'n alg'an.

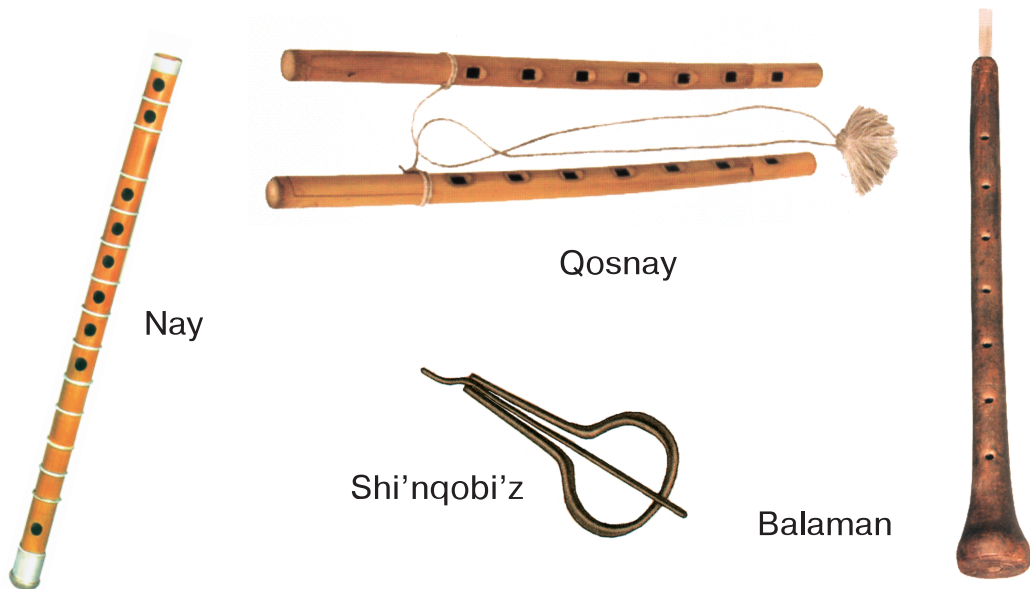

Da'p (Doira)

Nag'ara (nog'ora)

Bulardan ti'sqari' ja'ne nay, qoshnay, si'bi'zg'i', balaman, shi'nqobi'z si'yaqli' u'plep shertiletug'i'n saz a'sbaplari' da bar.

⊙ U'plep ha'm qag'i'p shertiletug'i'n saz a'sbaplari'n da namalar ti'n'lan'.

Qa'dirli balalar!

Joqari'da ayti'lg'an si'rnay, nay, balaman, shi'nqobi'z si'yaqli' u'plep shertiletug'i'n saz a'sbaplari' ha'm da'p si'yaqli' qag'i'p shertiletug'i'n saz a'sbaplardi'n' wo'zgeshe tu'rleri qaraqalpaq xalqi'nda da ha'zirgi ku'nde ken' qollani'ladi'. Ma'selen, si'rnaydi'n' qami's si'rnay, saz si'rnay qusag'an tu'rleri bar. Wo'tmishte qaraqalpaqlar arasi'nda jawi'ngerlik yamasa jarshi' (jar sali'wshi') saz a'sbaplari' sanalg'an gernay, si'rnay,

shi'ndawi'l, dabi'l, nag'ara si'yaqli' sazlar da bolg'an. «Alpami's», «Qoblan», «Er Shora» qusag'an da'stanlardag'i':

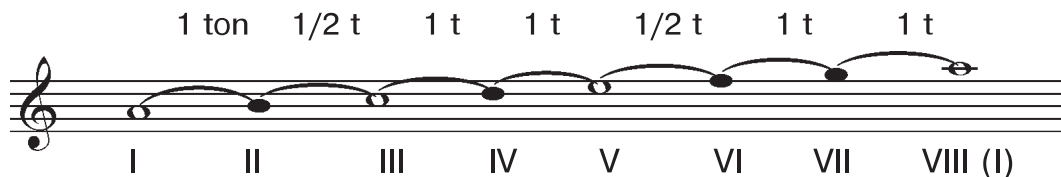
Alti'n gernay, gu'mis si'rnay,
Tarti'ldi' maydan ishinde, –

degen qatarlar buni'n' ayqi'n da'liyli boladi'.

MINOR SES QATARI'

Minor ses qatari' major si'yaqli' turaqli' ha'm turaqsi'z basqi'shlari'nan ibarat. Minorda da turaqli' sesler I, III ha'm V basqi'shlar'ga, turaqsi'z sesler bolsa II, IV, VI ha'm VII basqi'shlar'ga tuwri' keledi.

Biraq, minor ses qatari'ni'n' major ses qatari' du'zilisinen wo'zgeshe ta'repleri de bar: minor ses qatari'nda yari'm tonlar II ha'm III ja'ne de V ha'm VI basqi'shlar arali'g'i'na tuwri' keledi.

Wo'rtasha tez

Iya-minor

?! Ta'kirarlaw ushi'n sorawlar ha'm tapsi'rmalar

1. Wo'zbek ha'm qaraqalpaq xali'q qo'si'qlari' haqqi'nda nelerdi bilesiz?
2. Wo'zbek ha'm qaraqalpaq xali'q saz-a'sbaplari' neshe toparg'a bo'linedi?
3. Tarli' saz-a'sbaplari'ni'n' atlari'n ayti'n'.
4. Wo'zbek ha'm qaraqalpaq xali'q u'plep shertiletugi'n saz a'sbap lari'ni'n' atlari'n ayti'n'.
5. Qanday qag'ip shertiletug'i' saz-a'sbaplari'n bilesiz?

QARAQALPAQ JI'RAWLARI'

Ji'raw
Jumabay Bazarov

Ji'raw – qoli'na qobi'z ali'p xali'qti'n' ko'rkem a'debiy miyrasi' bolg'an da'stanlardi', tariyxii'y ji'rlardi' ji'rlap, ji'yi'lg'an ko'pke tamasha beriwshi, wo'z zamani'ni'n' arzi'w-a'rmani'n qobi'zg'a qosi'p ayti'wshi', sonday-aq awi'z a'debiyati'ni'n' u'lgileri bolg'an naqi'l-maqal so'zlerdi, terme-tolg'awlardi' xali'q arasi'na tarati'wshi' so'z sheberi, xosh hawazli' atqari'wshi' ha'm sheber sazende.

Qaraqalpaq xalqi'nda ji'rawlar u'lken hu'rmetke iye bolg'an. Sebebi wolar ha'r qashan da xali'q penen birge boli'p, jaslardi' Ana-Watandi', xali'qti' su'yiwge shaqi'rg'an. Bati'rlardi'n' yeldi qorg'awdag'i' yerlik islerin ko'rkem so'z benen ta'riyplegen.

Buri'nlari' qaraqalpaqta atlari' an'i'zg'a aynalg'an ji'rawlardan Qorqi't ata, Soppasli' Si'pi'ra ji'raw, Asan Qayg'i'lar jasap wo'tken bolsa, wonnan son'g'i' da'wirlerde Jiyen ji'raw, Nurabi'lla, Erpolat, Qi'yas ha'm Jumabay ji'rawlar xalqi'mi'zg'a ken'nen belgili boldi'.

Ji'rawlar arasi'nda wo'zinen keyin sha'kirt qaldi'ri'w da'stu'r bolg'an. Ji'raw bolg'i'si' kelgen jaslar u'lken ustazg'a sha'kirt bolmag'ansha wonnan jaqsi' ji'raw shi'qpag'an.

Qaraqalpaq ji'rawlari' «Alpami's», «Edige», «Qoblan», «Qi'ri'q qi'z» da'stanlari'n sheber atqaradi'. Xalqi'mi'z arasi'nda tolg'awlardan Jiyen ji'rawdi'n' «Posqan yel» tolg'awi', xali'q termelerinen «Maqtanba», «Ne payda», «Bir degende ne jaman» atli' termeler ju'da' ken' taralg'an.

Ji'rawlardi'n' qobi'z benen atqaratug'i'n arnawli' namalari'ni'n' tu'rleri wog'ada ko'p. Mi'sali', «Ayg'a shap», «Sherbeyit», «Tolqi'n», «Ulli' ziban», «Si'bay» ha'm tag'i' basqa ko'plegen namalar bar.

(Qalli' Ayi'mbetovti'n' «**Xali'q danali'g'i'**» kitabi'nan paydalani'ldi'.)

YEKINSHI SHEREK

BAYRAM HA'M SALT-DA'STU'R QOSI'QLARI'

1-sabaq. ULI'WMA TU'SINIK

Wo'zbek ha'm qaraqalpaq xali'qlari'ni'n' uzaq wo'tmishi dawami'nda bayram tu'sine kirgen ko'p g'ana salt, seyil ja'ne ha'r tu'rli woyi'nlar payda bolg'an. Ma'selen, besik toyi', su'nnet toyi', mu'shel toyi', neke toyi', toylarda uyi'mlasti'ri'latug'i'n i'laq woyi'ni', da'rwaz (dar) woyi'ni' si'yaqli' woyi'n-zawi'q tamashalari' ja'ne seyiller usi'lar qatari'na kiredi. Xali'qli'q bayram ha'm merkelerdin' wo'tkeriliwi ko'binese kesh gu'z ma'wsiminen yerte ba'ha'rge shekem dawam yetken. Sebebi, tap usi' ma'ha'lde diyqanlardi'n' ji'yi'n-terim jumi'slari' tawsi'li'p, sharshag'ani'n shi'g'ari'w ushi'n waqti' ko'birek bolg'an. Usi'nday xali'qli'q bayramlari'n

wo'tkeriwde muzi'ka u'lken wori'n tutadi', yag'ni'y, si'rnay, gernay ja'ne nag'ara ha'm da'plerden ibarat ansambl sesleri saltanatli' tu'rde jan'laydi'. Bul saz a'sbaplari' bir waqi'tti'n' wo'zinde ha'm ko'rkemlik ti'n'law, ha'm jarshi'li'q wazi'ypasi'n atqaradi'. Gernay ha'm si'rnay sesleri xali'qti' saltanat, bayram baslang'anli'g'i'nan xabardar yetse, yekinshi jag'i'nan ansambl atqari'wi'ndag'i' na'zik namalar shadli'q sezimlerin bildiredi.

Ha'r bir tamashag'a baylani'sli' arnayi' atqari'latug'i'n namalar da bar. Ma'selen, dar woyi'ni' ha'm quwi'rshaqpaz tamashalari' wo'zbekshe «Dorbozi», «Duchava», «Charx» atli' saz namalari'nda atqari'lg'an.

Masqarapaz ja'ne qi'zi'qshi'lardi'n' tamashalari'nda, sonday-aq «At woyi'n»lari'nda wo'zbekshe «Az-az», «Yuz bir», «Ot eroni», «Norim-norim», qaraqalpaqsha «Qara jorg'a», «Alaqayi's», «G'ubbadin» si'yaqli' namalari' jan'lag'an.

Woni'n' u'stine xali'q seyilleri, bayramlari' ha'm toy merekelerinde qosi'qlar da ayti'lg'an.

«I'laq woyi'n». Xudojnik **Mannon Saidov**.

⦿ «Qara jorg'a» sazi'n ti'n'lap, woni' ta'riyplep berin'.

QARA JORG'A

Qaraqalpaq xali'q namasi'

Da'wletmurat Allanazarov notalasti'rg'an

The musical score is written in a single system with ten staves. It begins with a treble clef and a 2/4 time signature. The first staff contains a melody of eighth notes. The second staff features a similar melody with some chords. The third staff includes a double bar line, a first ending bracket with a '3' (triple), and a second ending bracket with a '1.' and a '3'. The fourth staff starts with a second ending bracket labeled '2.'. The fifth staff contains a section marked with a '§' symbol, featuring a melody of eighth notes with slurs. The sixth staff continues with a steady accompaniment of chords. The seventh staff has a melodic line with some slurs. The eighth staff includes a double bar line and two triplets. The ninth and tenth staves consist of a series of triplets and chords.

▲ **Dawi'sti' sazlaw shi'ni'g'i'wlari'**

△ «Qoshantay» qosi'g'i'n kupletpe-kuplet ayti'wdi' u'yrenin'.

QOSHANTAY

Seydabulla Pirjanov so'zi   **An'satbay Xayratdinov** muzi'kasi'

Moderato

Ha' qoshantay qoshantay Ko'rki-n'e ko'z toy-g'an-day Ju'-ri-sin' ko'p

ta- ma- sha Woy-nap ber- shi az- g'an- tay Ju'- ri- sin' ko'p

ta- ma- sha Woy-nap ber-shi az- g'an- tay.

Ha' qoshantay, qoshantay, Ko'rkin'e ko'z toyg'anday, Ju'risin' ko'p tamasha, Woynap bershi azg'antay.	Arman-berman seken'lep, Woynap bershi diken'lep, Aytsi'n ko'rgen adamlar, Qozi' jaqsi' yeken, – dep.

1. «Qoshantay» qosi'g'i'ni'n' tiykarg'i' tayani'sh perdesin (tonikasi'n) ani'qlan'.
2. «Qoshantay» qosi'g'i'ni'n' nota jazi'wi'nda ushi'rasatug'i'n ta'kirarlaw belgilerin ani'qlan'.
3. Qosi'qti'n' so'zlerin yadlan'.

2-3-sabaqlar. TOY SALT-DA'STU'R QOSI'QLARI'

Toy – «jaqi'n jora-joldaslardi'n', ag'ayin-tuwg'anlardi'n' diydari'na, mazali' tag'amlarg'a, jaqsi' saz ha'm qosi'qlarg'a, gu'res ha'm i'laq woyi'ni' tamashalari'na, bayram shadli'qlari'na, woyi'n-zawi'qqa toyi'w demekdur»¹.

Toy-merekelerde muzi'ka a'hmiyetli wori'n iyeleydi. Bunda ha'm saz, ha'm qosi'qlar jan'laydi'. Ma'selen, wo'zbekshe toy-merekelerde gernay, si'rnay ha'm nag'alardan ibarat ansambldin' atqari'wi'nda shertilgen namalar toy baslang'anlig'i'nan xabar beredi, sonday-

¹ Mahmud Sattor. «O'zbek udumlari». T., «Fan», 1993, 113-bet.

aq, ti'n'lawshi'da saltanatli' bayram sezimin woyatadi',
ayaq woyi'ng'a tartadi' ha'm wog'an qosi'ladi'.

A'dette, toylarda, wo'zbekshe «Navo», «Navo charxi»,
«Begi Sulton», qaraqalpaqsha «Nama basi'», «Si'y perde»
si'yaqli' sazlar atqari'ladi'.

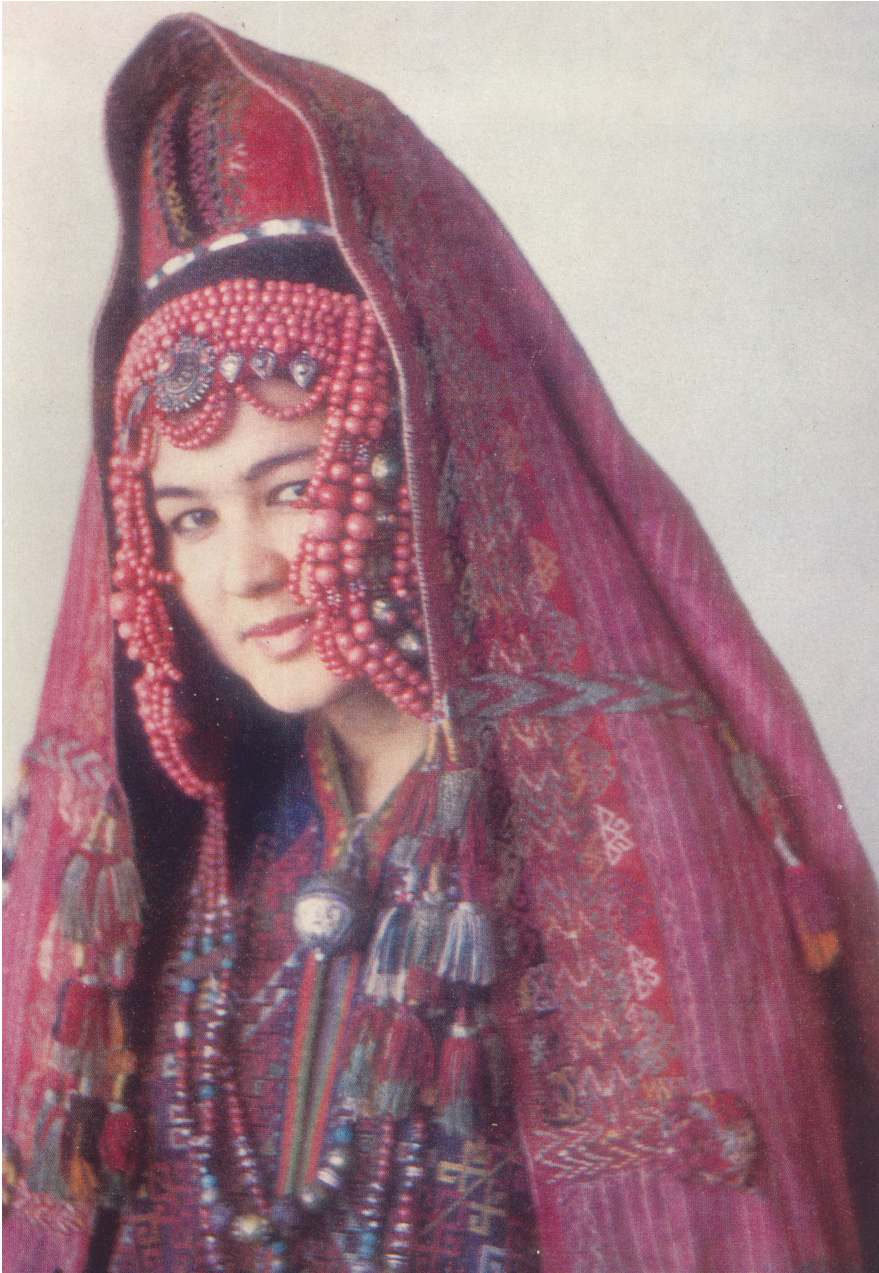
SURNAY NAVOSI

Salmaqli'

The musical notation for 'Salmaqli' is presented in three staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 2/4 time signature. The melody consists of several measures with notes and rests. The second staff continues the melody with similar note values and rests. The third staff concludes the piece with a final note and a double bar line.

Kelindi ku'yewdikine ali'p bari'w waqti'nda hayallar
ta'repinen ayti'latug'i'n «Yar-yar»lar neke toyi'
da'stu'rinin' yen' go'zzal qosi'q tu'rlerinen yesaplanadi'.

Wo'zbeklerde neke toyi'ni'n' yerten'gi ku'ni azanda
ku'yewdin' ata-anasi', ag'ayin-tuwg'anlari' ha'm qon'si'-
qobalari'na kelin ati'nan «Kelinsalom» (qaraqalpaqsha
«Bet ashar») da'stu'ri wo'tkeriledi. Arnayi' «Kelinsalom»
ayti'wshi' ta'repinen saz dawi'sqa sali'p sa'lem ayti'p
turi'ladi', kelin bolsa iyilip sa'lem beredi.

Kelin

HA'WJAR

Qaraqalpaq xali'q qosi'g'i'

Wo'z a'-kem-nin' ye- si- gi ju- par ye- sik ha'w- jar
 Qayi'n a-tam-nin' ye- si- gi shen'-gel ye- sik ha'w- jar

Kirseme shi'qsam sha-shi'm-di' si'y-par ye- sik ha'w- jar.
 Kirseme shi'qsam sha-shi'm-di' ju-lar ye- sik ha'w- jar.

AQ ALTI'N

Ta'jetdin Seytjanov so'zi

Japaq Shamuratov muzi'kasi'

Allegro

Ap-paq al- ti'n aq al- ti'n Maq-ta- ni'- shi' ye-lim-ni'n'
 Ka'- sip yet-ken yel xal- qi'm Pax-ta sa'-ni je- rim-nin'
 Yer- lik miy- net je- mi- si, Aq al- ti'n- lar jay na- si'n
 Is- te yo-shi'p ha'r ki-si, ko'p te- riw-di woy- la- si'n.

Appaq alti'n, aq alti'n
Maqtani'shi' yelimnin'
Ka'sip yetken yel-xalqi'm,
Paxta sa'ni jerimnin'.

Yerlik miynet jemisi,
Aq alti'nlar jaynasi'n.
Iste yoshi'p ha'r kisi,
Ko'p teriwdi woylasi'n.

Ha'r awi'lda aq tawlar,
Wol paxtadan fondi'mi'z
Alti'n terip ba'rhama,
Shi'n abadan boldi'q biz.

Ati'zlarg'a barami'z,
Shaqqan terip alami'z.
Bir gramm da paxtani',
Qaldi'rmaymi'z qarg'a biz.

Japaq Shamuratov

Hu'rmetli woqi'wshilar! Sizler notag'a qarap aytqan bul qosi'qti' xalqi'mi'zdi'n' su'yikli kompozitori' Japaq Shamuratov (1893-1974) do'retken.

Wo'zbekstan ha'm Qaraqalpaqstan xali'q artisti, Berdaq ati'ndag'i' ma'mleketlik si'yli'qti'n' laureati', ataqli' baqsi' ha'm kompozitor Japaq Shamuratov jan'a zaman qaraqalpaq professional muzi'kasi'ni'n' tiykari'n sali'wshi'lardi'n'

biri. Wol 1893-ji'li' A'miwda'rya rayoni'ni'n' Shoraxan awi'li'nda tuwi'ldi'. Jaslayi'nan muzi'ka wo'nerine qi'zi'qqan Japaq keyin ala Atajan baqsi'g'a sha'kirt boli'p, wonnan «Yeshbay», «I'lg'al», «Xoja bag'man», «Qarada'li», «Salti'q» qusag'an xali'q namalari'n teren' wo'zlestirdi. 1930-ji'llardan baslap Qaraqalpaq ma'mleketlik muzi'kali' drama ha'm komediya teatri'nda jumi's isley basladi'. Usi' ji'llari' wol da'slepki muzi'kali' drama ha'm komediyalari' jazi'li'wi'nda belsene

qatnasti'. V.Shafrannikov, A'.Xalimov ha'm basqa da kompozitorlar menen birgelikte 20 dan aslam muzi'kali' drama ha'm komediyalarg'a muzi'ka jazdi'. Wolardan «Bag'dagu'l», «Aygul-Abat», «Aral qi'zi'» ha'm «Su'yemengenge su'ykenbe» muzi'kali' dramalari' xalqi'mi'z ta'repinen jaqsi' qarsi' ali'ndi'.

Japaq Shamuratov wo'zinin' do'retiwshilik joli'nda qosi'q, xor ha'm ayaq woyi'nlarg'a muzi'kalar jazdi'. Bul tarawda woni'n' 200 den aslam shi'g'armalari' bar. Wolardan siz a'ziz balalar ushi'n arnap jazg'an «Qumi'rsqa», «Ko'kjan», «Jan'a ji'l», «Ulli' bayram», «Wo'mir gu'li», «Baxitli' balami'z», «Qar jawg'anda» atli' qosi'qlari'n, «l'laq», «Woynasi'n» sazlarin' balalar jaqsi' ko'rip ti'n'laydi'.

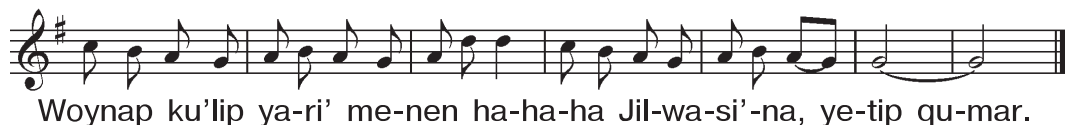

TOLQI'N

Sapar Xojaniyazov so'zi

Japaq Shamuratov muzi'kasi'

Tez, yoshli'

Qolda woynap tilla sazi',
Ko'kke jetip xosh hawazi',
Hawaz benen jer gu'n'irentip,
Ju'rse aldi'nda sa'rdari'

Naqirati':

Ju'z min' ji'lwa nazi' menen,
Tan' qaldi'rg'an sazi' menen,
Ha'rkim woynar yari' menen,
Ji'lwasi'na yetip qumar.

SHI'MBAY

Qaraqalpaq xali'q qosi'g'i'

Tez, kewilli

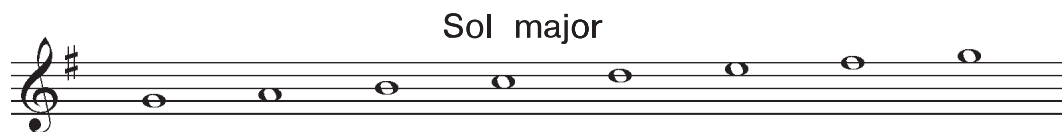
1. Ke-ne-ges-Man'-g'it-tin' yek-ke-ni sa-li' Qi'z-la-ri' pe-riy-zat ju'-zin-
de qa-li' So'y-le-se to'- gi-ler aw-zi'- nan pa-li'
Xosh mu'- la'- yi'm qi'z-la-ri' bar Shi'm-bay-di'n'.

Jaz bolsa jigitler atlari'n bag'ar,
At moyni'na lag'li'-marjanlar tag'ar,
Qi'zlar jilwasi'na qaslari'n qag'ar,
Xosh qi'liqli' jigiti bar Shi'mbaydi'n'.

Ko'shesinde qatar-qatar tali' bar,
 Qi'zlari'ni'n' at ko'termes nazi' bar,
 Shertetug'i'n shi'nqobi'zday sazi' bar,
 Su'mbil shashli' qi'zlari' bar Shi'mbaydi'n'.

?!

1. Qanday toy qosi'qlari'n bilesiz?
2. To'mendegi nota mi'sallari'nda yari'm tonlar qaysi' sesler arasi'nda jaylasqan?

3. «Shi'mbay» qosi'g'i'ni'n' so'zlerin yadlan'.

4-5-sabaqlar. XALI'Q AYAQ WOYI'NLARI'

Ayaq woyi'n – bul ko'rkem wo'ner tu'ri boli'p, wonda insani'y sezimlar, belgili bir waqi'yalar qol, ayaq ha'm dene ha'reketleri arqali' beriledi. Ha'r bir xali'qti'n' su'yikli qosi'qlari' ha'm ayaq woyi'nlari' bar.

Wo'zbek ha'm qaraqalpaq xali'qlari'ni'n' a'ne usi'nday ayaq woyi'nlari' qatari'nda wo'zbekshe «Lazgi», «Dilxiroj», «Tanavor», «Andijan polkasi'», qaraqalpaqsha «Shag'ala», «Ayqulash» si'yaqli'lardi' ayti'w mu'mkin. Tu'rli xali'q bayramlari'nda, toy-merekelerinde usi' ayaq woyi'nlarg'a woynalg'an.

Xali'q ayaq woyi'nlari' wo'zine ta'n milliy wo'zgesheliklerge iye boli'p, wolar ayaq woyi'ni'ni'n'

melodiyasi', ritmi ha'm ayaq woyi'nshi'ni'n' ha'reketlerinde ani'q ko'rinedi. Ma'selen, «Shag'ala» woyi'ni'nda qaraqalpaq jaslarina ta'n bolgan dene qi'ymi'llari' ko'rinip turadi'. Bul jerde woyi'n ha'reketleri menen ayti'm qosi'g'i' juplasi'p keledi:

SHAG'ALA

Kewilli, tez

Qaraqalpaq xali'q woyi'n-qosi'g'i'

Sha-q sha-g'a-la sha-g'a-la Jap-ti'n' bo-yi'n ja-g'a-la

I'-lay suw-da ba-li'q bar A-lal-may-san' sha-g'a-la

I'-lay suw-da ba-li'q bar A-lal-may-san' sha-g'a-la.

Ruslardi'n' «Kamarinsha» ayaq woyi'ni' wo'zgeshe suliwli'g'i', ha'zilkeshligi menen itibardi' wo'zine tartadi'.

КАМАРИНША (КАМАРИНСКАЯ)

Ukrainlardi'n' quwnaq «Gopak» ayaq woyi'ni'nda yepshil ja'ne shaqqan ha'reketler sa'wlelenedi:

GOPAK

«Lezginka» ayaq woyi'ni'nda kavkazli'lardi'n' shaqqanli'g'i' ha'm bati'rli'g'i' ko'rkemli tu'rde uyi'mlasi'p keledi. Bul ayaq woyi'ng'a «Wottay qi'zg'i'n, samalday tez, qustay ushqi'r», — dep baha beriledi:

LEZGINKA

Beloruslardi'n' kewilli «Bulba» woyi'n-qosi'g'i'nda kartoshka¹ wo'simliginin' yegiliwinen tarti'p, zu'ra'a't ji'ynap ali'ng'ani'na shekemgi miynet protsessi sa'wlelenedi:

BULBA (БУЛЬБА)

Из меш - ка бе - ри кар - тош - ку и пи - тай - ся
 по - нем - нож - ку; мо - жешь есть е - ё ва - рё - ной
 иль в мун - ди - ре за - пе - чён - ной. *f* Припев:
 Трам - там - там, та - ра -
 рам, там - там, без кар - тош - ки
 ху - до нам, без кар - тош - ки ху - до нам.

KULCHA NON

Polat Mo'min so'zi

I'.Ha'mraev muzi'kasi'

1. O-yim yop-di-lar kul-cha, moy kulcha, moy kul-cha, ye de-di-lar to'yguncha,

¹ «Kartoshka» so'zi belorus tilinde «bulba» dep aytiladi'.

f to'yguncha, to'yguncha. *p* Kulcha o'xshar gulchaga, oh, oh, oh. *f*

Yu-zim o'x-shar kul-cha-ga, oh. *f* Kul-cha no-nu kulcha non, Naqarot

ko'-ri-ni- shi gul-cha non, kul-cha no-nu kul-cha non, ko'-ri- ni- shi

f gul-cha non. Kul-cha non, ko'-ri- ni- shi gul-cha non.

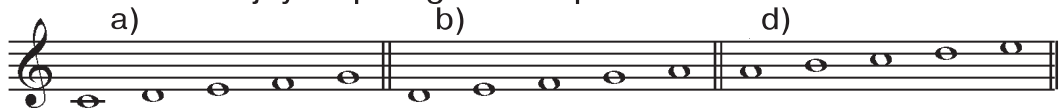
2. Shirinligi o'zimday,
Issiqligi yuzimday,
Keling, o'rtoqlar, yeymiz,
Oyimga rahmat deymiz.

N a q a r o t :

Kulcha non-u kulcha non,
Ko'rinishi gulcha non.
Kulcha non-u kulcha non,
Ko'rinishi gulcha non.

- ?! 1. Xali'q woyi'nlari' haqqi'nda nelerdi bilesiz?
2. 2/4 takt wo'lisheminde neshe u'les bar?
3. 3/4 takt wo'lisheminde she?

4. To'mendegi nota mi'sallari'nda yari'm tonlar qaysi' sesler arasi'nda jaylasqanli'g'i'n ani'qlan'.

5. «Shag'ala» woyi'n-qosi'g'i'n notag'a qarap ayti'n'.

6-7-sabaqlar. BESIK JI'RLARI'

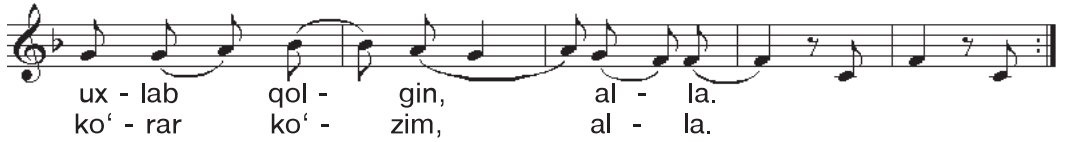
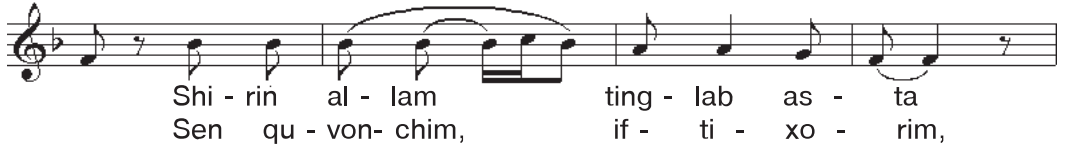
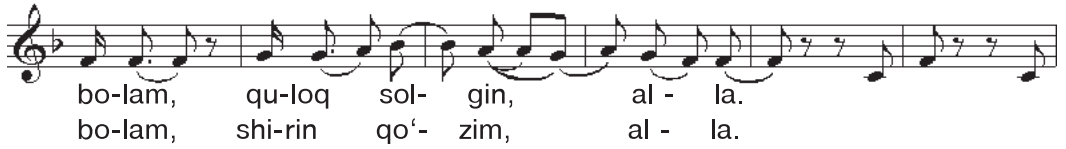
Xalqi'mi'zda qa'liplesken da'stu'rge baylani'sli', shan'araqta jan'a tuwi'lg'an tun'g'i'sh perzent hu'rmetine «Besik toyi'» wo'tkeriledi ha'm yendigiden bi'lay go'dektin' wo'mirinde 2-3 ji'lli'q «besik da'wiri» baslanadi'. Ana bo'peni uyi'qlati'w ushi'n besikti terbetip, qosi'q aytadi'. Bunday jag'daylarda arnayi' ayti'latug'i'n qosi'qlar «Ha'yyiw» yamasa «Besik ji'ri'» dep ataladi'. Analar do'retpeleri bolg'an bul qosi'qlarda balani' jubati'wg'a qarati'lg'an so'zler, sonday-aq anani'n' perzenti haqqi'ndag'i' arzi'w-a'rmanlari' bayan yetiledi. «Ha'yyiw yesitken bala keleshekte wo'z ata-anasi'na miyrimli, iymarli', diyanatli', ana-topi'rag'i'na, yel-jurti'na sadi'q, patriot, watandi' su'yi'wshi, adamlardi'n' da'rtine sherikles boladi'»¹.

⊙ «Ha'yyiw» qosi'qlari'n ti'n'lap, wolardan alg'an ta'sirlerin'izdi so'ylep berin'.

ALLA

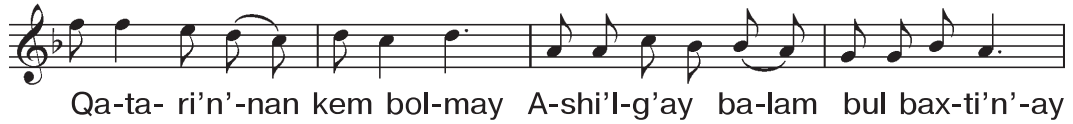
¹ Asrlarga tengdosh qo'shiqlar. Tuzuvchilar: I.Abdurahmonov, J.Eshonqulov. T., 1991, 5-bet.

HA'YYIW BALAM

Qaraqalpaq xali'q qosi'g'i'

Aqi'ri'n

Aynalayi'n quli'ni'm-ay,
Qi'zlar qoyg'an tuli'mi'm-ay,
Aq tamag'i'n' bu'lkildep-ay,
Sayrag'an bag'da bu'l bilim-ay.

Ha'yyiw, ha'yyiw, ha'yyiw-ay,
Sayrag'an bag'da bu'l bilim-ay.

Aynalayi'n qozi'sham-ay,
Mo'ldir ko'zli qundi'zsham-ay,
Qaran'g'i' tu'nde jarqi'rap-ay,
Jaqti' berer juldi'zsham-ay.
Ha'yyiw, ha'yyiw, ha'yyiw-ay,
Jaqti' berer juldi'zsham-ay.

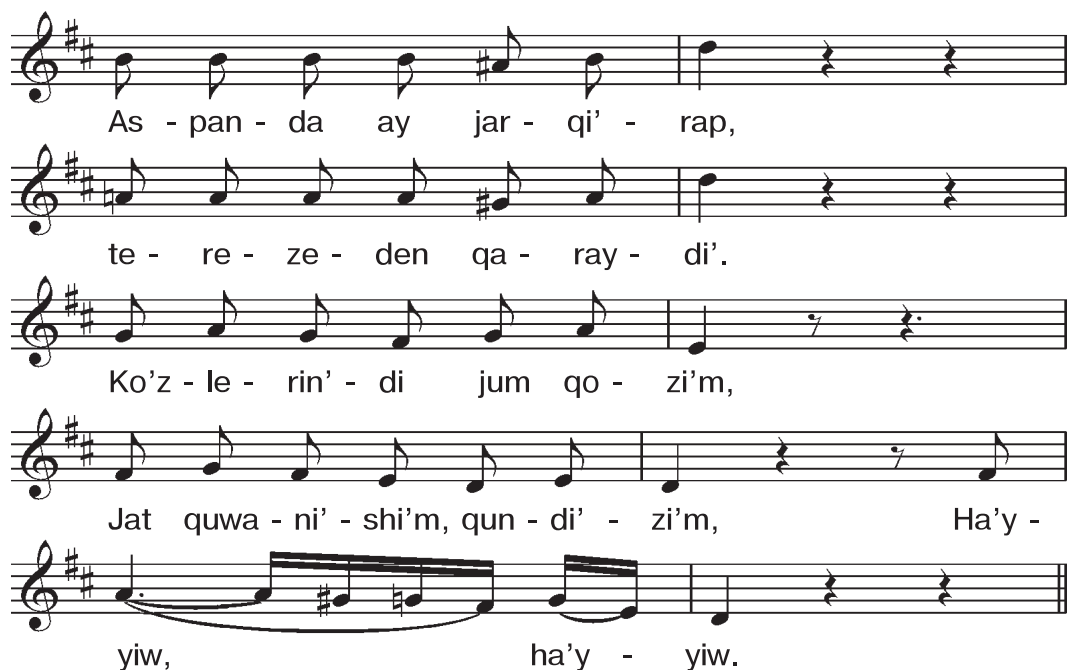
Besik ji'rlari'n kompozitorlar da do'retedi. Ma'selen, avstriyalı'q kompozitor Wolfgang Amadey Motsartti'n' «Ha'yyiw» qosi'g'i' ha'mmege tani's boli'p, wol qaraqalpaq tilinde bi'lay ayti'ladi':

HA'YYIW

V. Motsart muzi'kasi'

Jat ba- lam, uyi'q- la, qo- zi'm,
U'y- ler- de wo'sh - ti shi' - raq.
mp
Uyi'q- lar bag'- da ha'r- re- ler,
Uyi'q - lar ko'l - de ba - li'q - lar.

As - pan - da ay jar - qi' - rap,
te - re - ze - den qa - ray - di'.
Ko'z - le - rin' - di jum qo - zi'm,
Jat quwa - ni' - shi'm, qun - di' - zi'm, Ha'y -
yiw, ha'y - yiw.

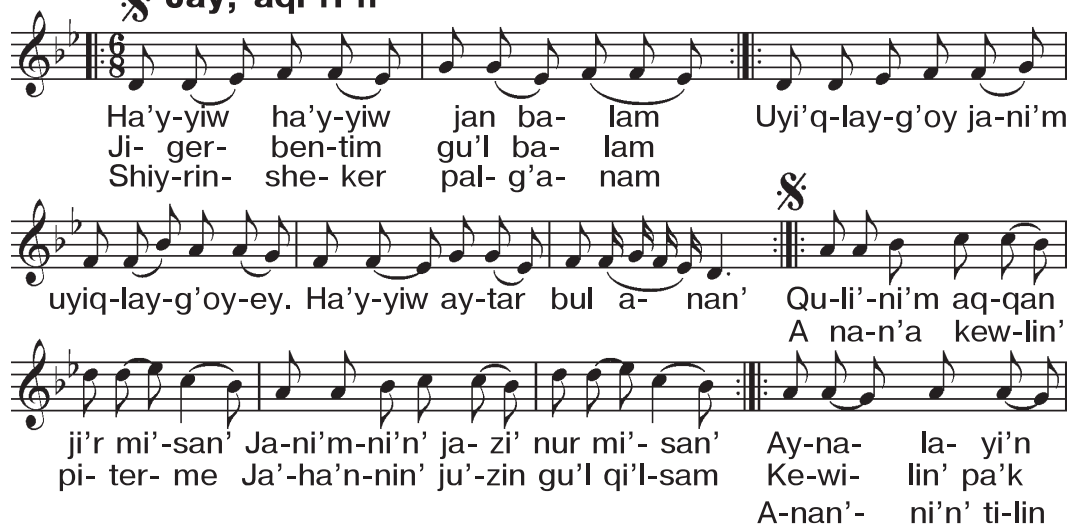

BESIK JI'RI'

Na'biyra To'reshova so'zi

Marqabay Jiyemuratov muzi'kasi'

§ Jay, aqi'ri'n

Ha'y-yiw ha'y-yiw jan ba-lam Uyi'q-lay-g'oy ja-ni'm
Ji-ger-ben-tim gu'l ba-lam
Shiy-rin-she-ker pal-g'a-nam
uyi'q-lay-g'oy-ey. Ha'y-yiw ay-tar bul a-nan' Qu-li'-ni'm aq-qan
A na-n'a kew-lin'
ji'r mi'-san' Ja-ni'm-ni'n' ja-zi' nur mi'-san' Ay-na-la-yi'n
pi-ter-me Ja'-ha'n-nin' ju'-zin gu'l qi'l-sam Ke-wi-lin' pa'k
A-nan'-ni'n' ti-lin'

ay ba- lam Kim bol- san'-da wo'z yer- kin'-aw
 jan ba- lam
 al ba- lam

Bo- la- go'r ja- ni'm tek a- dam.

Ha'yyiw, ha'yyiw jan balam,
 Jigerbentim gu'l balam,
 Shiyrin-sheker palg'anam,
 Uyi'qlay-g'oy jani'm, uyi'qlay-g'oy,
 Ha'yyiw aytar bul anan'.

Quli'ni'm aqqan ji'rmi'san',
 Jani'mni'n' jazi' nurmi'san',
 Anan'a kewlin' piterme?
 Ja'ha'nnin' ju'zin gu'l qi'lsam.

Aynalayi'n ay balam,
 Kewilin' pa'k jan balam,
 Anan'ni'n' tilin al balam,
 Kim bolsan' da wo'z yerkin',
 Bolago'r jani'm tek adam.

Sarqi'rap aqqan sayi'msan',
 Kishkene yerketayi'msan',
 Ha'yyiw, ha'yyiw appag'i'm,
 Toli'qsi'p tuwg'an ayi'msan'.

«HA'YYIW» HAQQI'NDA RA'WIYAT

Ra'wiyatda ayti'li'-wi'na qarag'anda, ja'nnetten quwi'lg'an Adam Ata menen Hawa Yene bir-birine kewil qoyi'p yegizek perzentli boli'pti'. Qudaydi'n' bul miyriminen basi' ko'kke jetken Adam Ata an' awlawg'a ketedi. A'tirap suw sepkendey ti'ni'sh boli'p, ti'ni'shli'qti' tek yeki bo'penin' ji'lag'an

sesti buzi'p turar yeken. Hawa Yene ne qi'lari'n bilmey turg'anda, woni'n' ju'reginen a'lle qanday bir go'zzal ha'yyiw qosi'g'i' kelgen yeken:

Ha'yyiw balam baxtiyar,
Ha'r istin' de waqti' bar,
Atan' ketken shikarg'a
Ha'yyiw balam alla-yar.

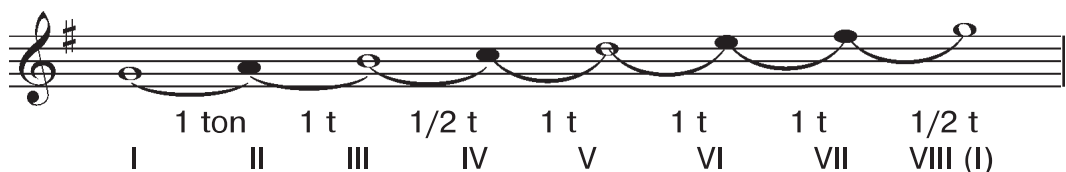
Ayti'wlari'na qarag'anda, du'nyag'a kelgen birinshi bo'bekke ayti'lg'an ha'yyiw mine usi'lay baslang'an yeken... Du'nyadag'i' ba'rshe qosi'qlar ana ha'yyiwinen baslang'an. Biz ti'n'lap la'zzet ali'p ati'rg'an yen' jaqsi' qosi'qlardi'n' shi'g'i'si' da ha'yyiwge bari'p tireledi.

(«Asrlarga tengdosh qo'shiqlar» kitabi'nan.)

SOL MAJOR TONLI'G'I'

Sol-major tonli'g'i'ni'n' tiykarg'i' tayani'sh perdesi (tonikasi') «sol» sesi boli'p, skripka gilti aldi'nda bir g'ana fa-diez belgisi bar. Sol major tonli'g'i'nda yari'm tonlar «si» ha'm «do» (III-IV basqi'sh) ja'ne «fa-diez» ha'm «sol» (VII-I basqi'sh) sesleri arasi'nda payda boladi'. Qalg'an basqi'sh (I-II, II-III, IV-V, V-VI, VI-VII) seslerinin' ha'r biri wo'z ara 1 ton arali'g'i'nda jaylasqan.

Sunday-aq, I-III-V basqi'sh sesleri (sol-si-re) turaqli', II-IV-VI-VII basqi'sh sesleri bolsa turaqsi'z yesaplanadi'.

1. «Besik ji'ri» qosi'g'i'n yadlan'.
2. To'mendegi nota mi'sali'nda qanday alteratsiya belgileri qollani'l-g'anli'g'i'n ani'qlan':

OLMANI OTDIM

3. To'mendegi nota mi'sallari'ni'n' takt wo'lishemlerin ani'qlan'.

№ 1

№ 2

BIRINSHI YARI'M JI'LLI'Q BOYI'NSHA BILIMLERDI BEKKEMLEW USHI'N TAPSI'RMALAR

1. Xali'q qosi'qlari' da'slep kimler ta'repinen do'retilgen?

- a) diyqanlar, o'nermentshiler, sharwashi'lar.
- b) bastakorlar (do'retiwshi baqsi' -ji'rawlar, sazendeler).
- d) kompozitorlar ha'm shayi'rlar.

2. Qanday qosi'qlar «Miyнет qosi'qlari'» dep ataladi'?

- a) patriotli'q ruxtag'i' qosi'qlar.
- b) Balalar qosi'qlari'.
- d) Miyнет protsessi menen baylani'sli' qosi'qlar.

3. Tarli'-ka'manli' saz-a'sbaplari' qaysi' qatarda tuwri' berilgen?

- a) Sha'n', awg'an rubabi', duwtar.
- b) Girjek, sato, qobi'z.
- d) Ud, tanbur, qanun.

4. «Yalla» dep nege ayti'ladi'?

- a) Sazendeler topari'na.
- b) Kuplet-naqi'rat formasi'ndag'i' shoq qosi'qlarg'a.
- d) Tarli' saz-a'sbaplari'n shertiwshi toparlarg'a.

U'SHI'NSHI' SHEREK

MA'WSIM QOSI'QLARI'

1-sabaq. MA'WSIM HA'M SALT-DA'STU'R QOSI'QLARI'

Wo'zbek ha'm qaraqalpaq xali'qlari'ni'n' ji'l aylari' ha'm ma'wsimlerine baylani'sli' u'rip-a'detleri ha'm da'stu'rleri bar. Ma'selen, go'zzal ba'ha'r a'wsiminde Nawri'z bayrami' ken' tu'rde belgilengen, lala gu'lleri seyili ha'm de diyqanshi'li'q miynetinin' baslani'wi' menen baylani'sli' wo'zbekshe «Shoh moylar» salt-da'stu'ri wo'tkerilgen. Sonday-aq, gu'z ma'wsiminde ji'yi'n-terim jumi'slari' ali'p bari'lg'an bolsa, qi's ma'wsiminde ga'p-geshtekler uyi'mlasti'ri'lg'an. Xali'q awi'zeki muzi'ka wo'nerinde a'ne usi'nday ma'wsim ha'm salt-da'stu'rlerge tikkeley baylani'sli' bolg'an qosi'qlar payda bolg'an.

Qi's pasli'.

⊙ **Kompozitor Avaz Mansurovti'n' «Qorbo'ron» qosi'g'i'n ti'n'lap, woni'n' mazmuni'n ayti'p berin'.**

QORBO'RON

M.Abdushukurova so'zi

Avaz Mansurov muzi'kasi'

Zar - ra - zar - ra, zar-rin qor, shosh-ma, sen-da ar-zim

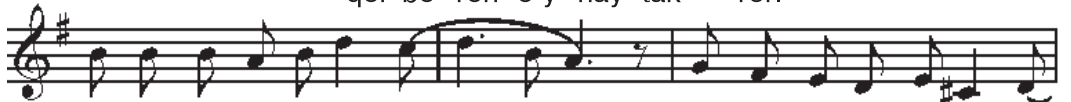
bor. Zar- ra- zar- ra, zar- rin qor,

shosh -ma, sen-da ar- zim bor. Ha-de- may kel-sa bo'-ron

qor-bo'-ron o'y- nay tak - ror.

Ha-de-may kel-sa bo'-ron, qor-bo'-ron o'y-nay tak- ror.

Qor- bo'-ro-nu qor-bo'-ron,

So- la- san bun- cha su - ron.

Chin- dan bo'l-sang pah-la-von,

Bel-la-shay-lik, qor-bo'-ron!

Lya -lya- lya -lya- lya- lya- lya,

lya - lya-lya -lya lya-lya-lya- lya- lya- lya-lya, hey.

R a h m a t : –Zarra-zarra, zarrin qor,
Shoshma, senda arzim bor.
Hademay kelsa Bo'ron,
Qorbo'ron o'ynay takror.

B o ' r o n : – Uchib keldim, mana men,
Qani, ko'rsat kuchingni!
Chang'ida uch, chana min,
Qor otib ol «o'chingni».

N a q a r o t :

I k k i s i : – Qorbo'ron-u qorbo'ron,
Solasan buncha suron.
Chindan bo'lsang pahlavon,
Bellashaylik, qorbo'ron!

R a h m a t : – Ko'p maqtanma sen, Bo'ron,
Menga teng kelolmaysan.
Men boshlasam o'yinni –
Bosh ko'tara olmaysan.

2–3-sabaqlar. QI’S MA’WSIMINDEGI GESHTEKLER

Baqsi'
Turg'anbay Qurbanov

Ha'mmen'izge belgili, qi's ma'wsiminde diyxan da, jer de dem alg'an. A'ne sol waqi't-lari'nda awi'l adamlari', qon'si-qobalar, ag'ayin-tuwi'sqanlar, qatar-qurbi'lar ji'ynali'si'p gesh-tekler uyi'mlasti'rg'an. Bunday geshtekler tiykari'nda «qi's ku'nlerine mo'lsherlengen boli'p, uzi'nnan-uzaq qi's keshlerin payi'zli', mazmunli' yetiw, ko'n'il jazi'w ushi'n uyi'mlasti'ri'lg'an»¹.

Geshteklerde miyman boli'w, qi'zi'qli' sa'wbetler, ha'r qi'yli' woyi'nlar menen birge taq-maqlar woqi'lg'an, qosi'qlar, yallalar ayti'lg'an, baqsi'-ji'rawlar atqari'wi'nda da'stanlar, terme-tolg'awlar ti'n'lang'an.

Ji'rawlar – «Alpami's», «Edige», «Qoblan» si'yaqli' qaharmanli'q da'stanlari'n, baqsi'lar bolsa «Go'rog'li'», «G'a'rip Ashi'q», «Yusip-Axmet» si'yaqli' ashi'qli'q da'stanlardi'n' atqari'wshi'si' boli'p, wolar a'dette, da'stanlardi' ha'm so'ylep, ha'm atqari'p beredi. Qaraqalpaqlarda qobi'z, duwtar, wo'zbeklerde bolsa dombi'ra janapayshi' saz a'sbabi' si'pati'nda qollani'ladi'.

¹ Mahmud Sattor. O'zbek udumlari. T., 1993, 122-bet.

▲ **Dawi'sti' sazlaw shi'ni'g'i'wlari'**

a)

b)

△ **«Biz askarmiz» qosi'g'i'n 4/4 wo'lshe mine dirijyorli'q yetip notalar menen ayti'n'.**

BIZ ASKARMIZ

Iskender Rahmanov so'zi

Nadim Narxojayev muzi'kasi'

Biz as- kar- miz, pos- bon- miz, U -lug' yo'l-da kar- von - miz.

Tinch-lik u- chun qal- qon- miz, Hech bu -zil - mas qo'r-g'on- miz.

Biz as- kar- miz, pos- bon- miz, U -lug' yo'l- da kar- von - miz.

Tinch-lik u- chun qal- qon- miz, Hech bu -zil - mas qo'r-g'on-miz.

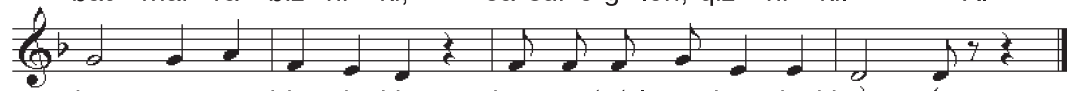
Naqarot:

Bir, ik - ki, uch, bir, ik - ki... Ay- ting, mar-ra kim - ni - ki? Al-

bat mar -ra biz- ni - ki, Ja-sur o'g'-lon, qiz - ni - ki. Al-

bat mar -ra biz- ni - ki, Ja-sur o'g'-lon, qiz - ni - ki.

Naqarot:

Ona yurt Turkistonda,
Yer-u osmon, ummonda
Chiniqishni qo'ymaymiz,
Tinchlik kuyin kuylaymiz.

Bir, ikki, uch, bir, ikki...
Ayting, marra kimniki?
Albat marra bizniki,
Jasur o'g'lon, qizniki.

?! 1. To'mendegi nota mi'sallari'ni'n' takt wo'lshemlerin ani'qlan'.

2. Berilgen ses qatarlari'ni'n' qaysi' perdeleri arasi'nda yari'm ton bar yekenligin ani'qlan'.

3. «Biz askarmiz» qosi'g'i'ni'n' so'zlerin yadlan'.

4-5-sabaqlar. A'LIMJAN XALIMOV

A'limjan Xalimov

Wo'zbekstan xali'q artisti, kompozitor ha'm dirijyor, belgili ustaz A'limjan Xalimov. Wol ha'zirgi zaman qaraqalpaq professional muzi'kasi'ni'n' tiykari'n sali'wshi'lardi'n' biri.

A'limjan Xalimov 1912-ji'li' Buxara qalasi'nda ataqli' qosi'qshi' Xalim Ibadov shan'arag'i'nda tuwi'ldi'. 1958-ji'li' Tashkent ma'mleketlik konservatoriyasi'n pitkergegen A'.Xalimov qaraqalpaq professional muzi'kasi'n rawajlandi'ri'wg'a u'lesin qosi'w maqsetinde Tashkentten jiberiledi. Wol tez arada qaraqalpaq ko'rkem ma'deniyati' menen tani'sadi'. Bunda wog'an qaraqalpaq ji'raw-baqsi'lari', jazi'wshi', shayi'r ha'm dramaturglari jaqi'nnan ja'rdem beredi. A'sirese Japaq baqsi' Shamuratovti'n' miyneti u'lken boldi'. Keyin ala wolar birgelikte «Aygul-Abat», «Aral qi'zi'», «Su'ymegenge su'ykenbe» dramalari'na muzi'ka jazadi'.

Talantli' kompozitor birinshilerden boli'p du'nya ju'zilik professional muzi'kasi' u'lgisindegi janrlarda qaraqalpaqsha shi'g'armalar do'retti. Ma'selen, «Qaraqalpaqstan» kantatasi', «Qi'ri'q qi'z» simfoniya'li'q poemasi', «Qaraqalpaqsha rapsodiya»si', «Qaraqalpaqsha syuita»si', skripka ha'm fortepiano ushi'n pyesalari' buni'n' ayqi'n da'liyli bola aladi'. Sonday-aq A'.Xalimov xalqi'mi'z ta'repinen su'yip ti'n'lanatug'i'n ko'p g'ana qosi'qlardi'n' avtori'.

ALMA

Nawri'z Japaqov so'zi

A'limjan Xalimov muzi'kasi'

Bag'-i-shin-de tur al-ma Dey-di wo-ni ma-za-li' Qoldi' sozsam al-ma-g'a

Bolmaymanba ja-za-li'? Ko'z aldi'mda ku'n sa-yi'n Me-ni wo'-zi-ne tar-ta-di'

Ko'rgen sayi'n al-ma-ni' Mu-hab-ba-ti'm ar-ta-di' ar-ta-di'.

Bag' ishinde tur alma,
Deydi woni' mazali'.
Qoldi' sozsam almag'a,
Bolmayman ba jazali'?

Ko'z aldi'mda ku'n sayi'n,
Meni wo'zine tartadi',
Ko'rgen sayi'n almani',
Muxabbati'm artadi'.

NAVBAHOR

N. Narzullayev so'zi

G. Qo'chqorova muzi'kasi'

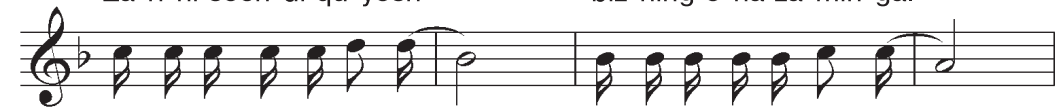
Fas-li nav-ba-hor

ki-rib kel-di e-lim - ga,

Za-ri-ni soch-di qu-yosh

biz-ning o-na za-min-ga.

Sho-yi yap-roq-la-ri-ni

yoy-di go'-zal bi-naf-sha.

Xush-bo'y hid-la-rin so-chib, jil-ma-ya-di u biz- ga. Qan- day go'-
zal-ki bu ba-hor, bu ba-hor, o-lam to'l - di gul-che-chak-ka,
gul-che-chak-ka. Cha-raq-la-gan qu-yosh ku-lib,
sa-xo-vat qi-lar el-ga. Qan-day g'o - zal-ki bu ba-hor, bu ba-hor,
o - lam to'l - di gul-che-chak-ka, gul - che-chak-ka.
Cha - raq - la - gan qu - yosh ku - lib,
sa- xo - vat qi - lar el - ga.

Bahor chiroyin
kuzatgin-chi sen bir on,
Naqadar go'zal bahor,
chiroyidan bo'ldik lol,
Bu chaman maysazorlar
yurtimizga yarashar,
Jajjigina qalbimga
cheksiz quvonch bag'ishlar.

- ?! 1. A'limjan Xalimov do'retken shi'g'armalardi'n' atlari'n ayti'n'.
2. «Navbahor» qosi'g'i'n ta'sirli ayti'n'.

BAQSI' NAMALARI' HAQQI'NDA RA'WIYATLAR

Ayi'ri'm baqsi' namalari'ni'n' payda boli'wi' jo'ninde xali'q awzi'nda toli'p ati'rg'an ra'wiyatlar bar. Ko'p namalardi'n' shi'g'i'si' tariyxta bolg'an waqi'yalar menen de baylani'sli' bolg'an.

Adi'n'nan. Buri'nda toy-merekelerde tan' atqang'a shekem uzaq tan'g'a da'stan ayti'w u'rdis bolg'an. Da'stanlardi' tu'n jarpi'na shekem yesitken ti'n'lawshi'lar sharshap, uyqi' qi'sa baslag'anda, wolardi'n' di'qqati'n awdari'w ushi'n baqsi'lar «Adi'n'nan» namasi'n aytqan deydi. Suli'w i'rg'aqlarg'a bay bul namani' yesitken ti'n'lawshi'lar qaytadan qa'ddin tiklep, janlana baslag'an. Sol ushi'nda baqsi' namalari' ishinde «Adi'n'nan» namasi'ni'n' worni' wo'z aldi'na.

Baqsi' da'stanlari'nda basli' qaxarmanlardi'n' wo'z yelin, yar-doslari'n sag'i'ni'p aytqan qosi'qlari' usi' namag'a sali'p atqari'latug'i'n bolg'an.

Qoshi'm palwan. Wo'tken zamanlarda Qoshi'm palwan degen ataqli' palwan bolg'an. Wol ha'r waqi't gu'reske tu'ser aldi'nda wo'zinin' yen' jaqsi' ko'rgen namasi'n shertedi yeken. Duwtar shertip boli'p gu'reske tu'skende palwanlardi' ji'g'a beretug'i'n bolg'an. Solay yetip Qoshi'm palwanni'n' gu'reske tu'ser aldi'ndag'i' shertetug'i'n namasi' «Qoshi'm palwan namasi'» boli'p ketken desedi.

Nar iydigen. Yertede bir qi'z botasi' wo'lgen tu'yeni sawa almay, ingennen su't shi'g'ara almay qi'ynali'p

woti'rg'ani'n bir baqsi' ko'rip qali'pti'. Baqsi' da'rhal qi'zdi'n' qasi'na kelip duwtarda nama sherte baslapti'. Baqsi'ni'n' namasi'na tu'ye iyip ketip, su't beripti. Mine sol belgisiz baqsi'ni'n' bul shertken namasi' tu'yeni iydirgeni sebepli «Nar iydirgen» boli'p atali'pti' desedi.

Suw serper. Da'rya boyi'nda bir-birine suw serpip woynap ati'rg'an bir topar qi'z-jigitlerdi ko'rgen bir baqsi', wolardi'n' woynag'an woyi'ni'na qosi'p duwtarda nama sherti'pti. Bul nama son'g'i'li'g'i'nda xali'q arasi'na «Suw serper» degen at penen tarqali'pti' desedi.

(Qalli' Ayi'mbetovti'n' «Xali'q danali'g'i'» kitabi'nan)

⊙ **Kompozitor Xudaybergen Turdi'qulovti'n' «Kiyiz basi'w woyi'ni'» sazi'n ti'n'lap, woni'n' mazmuni'n ayti'p berin'.**

KIYIZ BASI'W WOYI'NI'

Xudaybergen Turdi'qulov muzi'kasi'

Tez

The image shows a musical score for the piece 'Kiyiz Basi'w Woyi'ni' in 2/4 time. It consists of three staves of music. The first staff begins with a treble clef, a 2/4 time signature, and a repeat sign. The melody is composed of eighth and sixteenth notes, with some rests. The second staff continues the melody with similar rhythmic patterns. The third staff also continues the melody, ending with a repeat sign. The notation includes various rhythmic values and repeat signs throughout the piece.

NAY HAWAZI'

Sultan Xusayn Bayqara ko'p vaqti'n an' awlaw menen wo'tkerer yeken. Ku'nlerden bir ku'ni wol an' awlawda ju'rip ju'da' sharshapti'. Shati'ri'na qayti'p: «Men uyi'qlamaqshi'man!» – depti. Hesh kim u'ndemepti. «Men uyi'qlamaqshi'man!» – depti ja'ne. Hesh kimnen saza shi'qpapti'. «Men uyi'qlamaqshi'man!» – depti ja'ne Xusayn Bayqara. Xi'zmetkerleri woyaq-buyaqqa juwi'ri'p sharap a'kelse ishpepti, ka'nizlerden kirgizse sultan quwi'p sali'pti'. Sa'rdarlar sultandi' uyi'qlatami'z dep wo'zlerin wotqashoqqa ursa da, qollari'nan hesh na'rse kelmepti.

«Nay hawazi». Xudojnik **Sa'dulla Abdullaev**

Sultan g'a'zeplenip atqa minipti de, qaytqani'msha bir sharasi'n tappasan'i'z ha'mmen'izdi darg'a asaman, dep ja'ne an' awlawg'a shi'g'i'p ketipti. Wa'zirler woylay-woylay bul ma'seleni ha'zireti Nawayi'dan basqa hesh kim sheshe almaydi', dep shayi'rg'a shabarman jiberipti. Nawayi' jumi'si'm ko'p, dep an'g'a shi'qpag'an yedi. Shabarman bari'p Nawayi'g'a bar ga'pti ayti'pti'. Nawayi' ga'p qayda yekenligin da'rriw an'lap, Nayshi' baba degen ataqli' nayshi'ni' wo'zi menen birge ali'p, Xusayn Bayqarani'n' aldi'na jo'nepti. Awxanani'n' wortasi'na quri'lg'an «Sultan wotaw»g'a nayshi'ni' kirgizip jiberip, wo'zi basqa bir wotawg'a jaylasi'pti'. Nayshi'ni' ko'rgen Xusayn Bayqara quwani'p ketip:

«Alisher Navoiy ha'm Xusayn Bayqara».
Xudojnik **Sa'dulla Abdullaev**

– Men jaqsi' ko'rgen namani' shert, bir dem alayi'n, ju'da' tali'qti'm, – deпти.

Nay tilge kirip bir bozlag'an yeken, sultan uyqi'g'a ketkenin bilmey de qali'пти'. Tan' atar aldi'nan nay ja'ne tilge kiripti. Sultan uyqi'dan tetik woyani'пти'. Xi'zmetkerlerinen sorapti':

– Nay sesti menen uyi'qlap, nay sesti menen woyani'wi'mdi' kim tapti'. Ayt, si'yli'qlayman.

– Ha'zireti Navoiy', – dep juwap beripti xi'zmetker.

– Dosti'm Alisher? Qa'ne wol, tez kelsin, – deпти sultan Xusayn quwani'shi' qoyni'na si'ymay.

Sultanni'n' jasawi'llari' Navoiy'g'a bul xabardi' jetkerip, Xusayn Bayqara wo'z hu'zu'rine shaqi'ri'p ati'rg'anli'g'i'n ayti'пти'.

– A'wpa'riyn! Ta'sanna! Keshe-ku'ndiz bereketim wo'zin'sen', dosti'm, – dep Xusayn Bayqara Navoiy'ni' izzet-hu'rmet penen qarsi' ali'пти'.

SUW SERPER

Qaraqalpaq xali'q namasi'

The musical score is written on eight staves. The first staff begins with a treble clef and a 2/4 time signature. The melody is primarily composed of eighth and sixteenth notes, often beamed together. The accompaniment consists of chords, mostly dyads and triads, with some chords marked with a fermata. The key signature is one flat (B-flat). The score includes repeat signs, a key signature change to two sharps (D major) in the fifth staff, and a section marked with a double bar line and a fermata symbol. The final staff concludes with a double bar line and a fermata over the final chord.

1. «Navbahor» qosi'g'i'n yadlan'.
2. Baqsi' namalari' haqqi'nda qanday ra'viyatlar bilesiz?
3. «Nay sadosi» ra'viyati'nda kimlerdin' obrazi' berilgen?

6–7-sabaqlar. YARAMAZAN AYTI'MLARI'

Yaramazan da'stu'ri hijriy-qamariy (ay) kalendari' boyi'nsha mu'ba'rek Ramazan ayi'ni'n' u'shinshi ku'ninen baslap u'lkenler yamasa balalar qatnasi'wi'nda wo'tkeriledi. Wonda da'stu'r qatnasi'wshi'lari' kesh bolg'anda ha'r bir shan'araqti'n' yesigi aldi'nda ji'ynali'p, jaqsi' niyetler menen «Yaramazan» ayti'mlari'n aytadi'. Yesesine u'y iyelerinen ha'r tu'rli mazali' jemisler, atag'an si'ylari'n aladi'.

Ha'r qi'yli' ko'rinistegi Yaramazan ayti'mlari' mazmun jag'i'nan wo'z ara jaqi'n boli'p keledi. Wolardi'n' qosi'q to'rtliklerinde shan'araq iyelerine jaqsi' tilekler bildiriledi, geyde ha'zil-da'lkek mazmundag'i' kupletlerde ayti'ladi'.

YARAMAZAN

(Qaraqalpaqsha)

Ya- ra- ma- zan ay- ta kel- dim ye- si- gi- n'e

Qosh- qar- day u- g'i'l ber- sin be- si- gi- n'e

Ta- g'i'- si'n ta- g'i' ber- sin ne- siy- be- n'e

△ «Onajonim, sog' bo'ling» qosi'g'i'n ayti'p u'yrenin'.

ONAJONIM, SOG' BO'LING

M.Dadaboyev so'zi ha'm muzi'kasi'

Moderato

kuy-la-gan,

Biz-ni do-im

o'y-la-gan,

o- na- jo - nim, sog' bo'-ling,

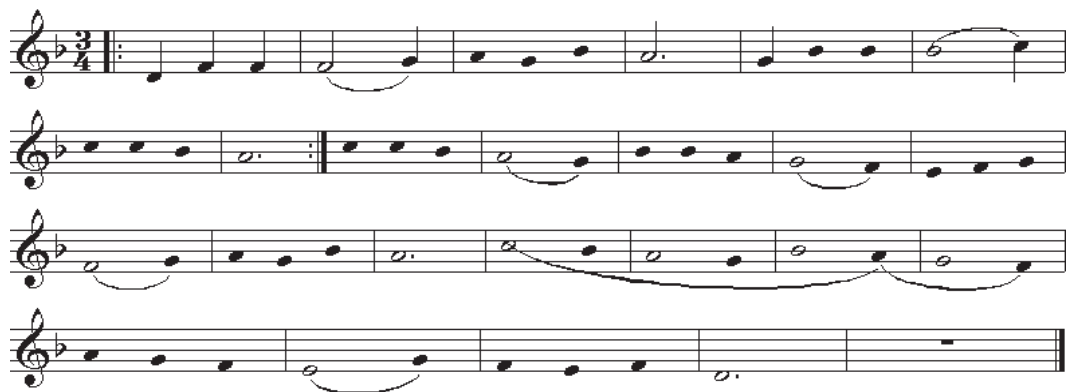
so - ya - bo - nim,

sog' bo'- ling.

Issiq chehra yuzingiz,
Chaqnab turar ko'zingiz,
Bizga g'amxo'r o'zingiz,
Onajonim, sog' bo'ling,
Jismi jonim, sog' bo'ling.

Sizsiz bizning baxtimiz,
Boyligimiz, taxtimiz,
Sizga xizmat – ahdimiz,
Onajonim, sog' bo'ling,
Jonajonim, sog' bo'ling.

♩ To'mendegi nota mi'sali'ni'n' takt o'lishemine sa'ykes nota tayaqshalari'n (shtil) qoyi'p shi'g'i'n':

- ?!** 1. «Onajonim, sog' bo'ling» qosi'g'i'ni'n' tiykarg'i' su'yenish perdesin' ani'qlan'.
2. «Onajonim, sog' bo'ling» qosi'g'i'n 3/4 takt o'lishemine qalay dirijorli'q qi'li'w kerek?
3. «Onajonim, sog' bo'ling» qosi'g'i'n yadlan'.

8–10-sabaqlar. NAWRI'Z BAYRAMI' QOSI'QLARI'

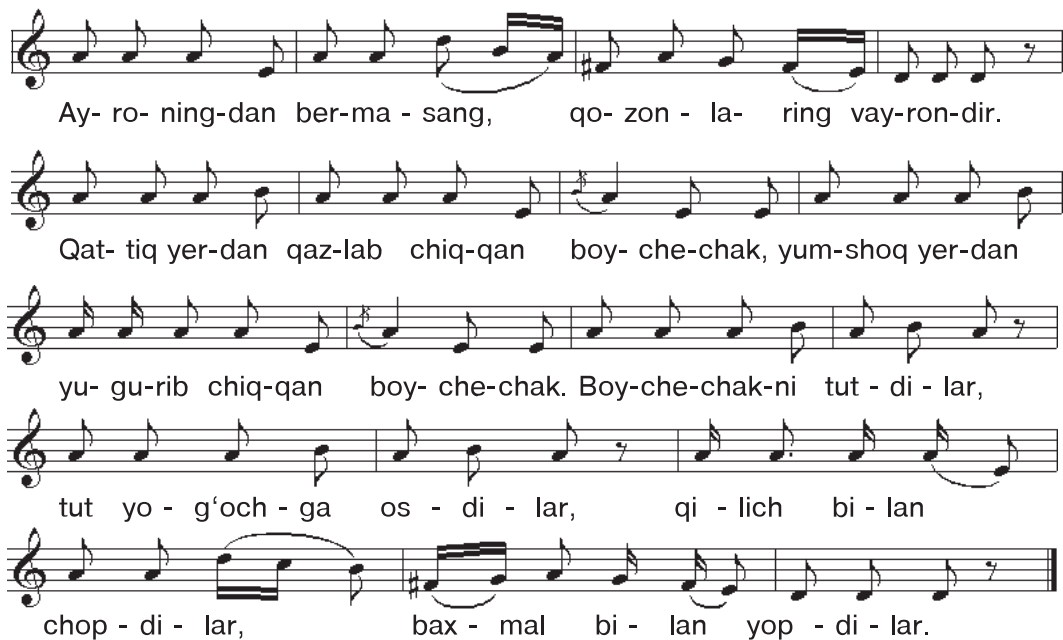
Go'zzal ba'ha'r di bayram ma'wsimi dep ataydi'. Sebebi bul ma'wsimde Nawri'z, yag'ni'y jan'a ji'l bayrami' ken' tu'rde belgilenedi. Nawri'z bayrami'nda qosi'qlar ayti'ladi', qi'z-jigit ayti'slari' ha'm ha'r tu'rli woyi'n-zawi'qlar boladi'. Sonday-aq, bul bayramda ba'ha'r wo'simlikleri wo'sip shi'g'i'wi'na baylani'sli' ayti'latug'i'n ayri'qsha qosi'qlar da bar. Ma'selen, baysheshek ha'm binafshalardi'n' ashi'li'wi' shadli'q sezimlerin woyatqan bul sezimler qosi'qlarda sa'wlelengen. Baysheshek Nawri'zdi'n' derekshisi yesaplang'an, sebebi woni'n' wo'nip-wo'sip shi'g'i'wi' Nawri'z ku'nine tuwri' keledi. Sol sebepten wo'spirim balalar baysheshekni qi'rlardan tawi'p kelip, wol haqqi'nda shadli'q qosi'g'i'n u'y-me-u'y ju'rip ayti'p, awi'l adamlari'na jetkergen.

BOYCHECHAK

Wo'zbek xali'q qosi'g'i'

Boy-che-cha-gim bog'-lan-di, qo-zon to'-la ay-ron-dir,

Ay-ro-ning-dan ber-ma - sang, qo- zon - la- ring vay-ron-dir.

Qat- tiq yer-dan qaz-lab chiq-qan boy- che-chak, yum-shoq yer-dan

yu- gu-rib chiq-qan boy- che-chak. Boy-che-chak-ni tut - di - lar,

tut yo - g'och - ga os - di - lar, qi - lich bi - lan

chop - di - lar, bax - mal bi - lan yop - di - lar.

Nawri'z ku'nleri shadli'q sezimlerine toli' sazlar da shertilgen. A'ne sonday yeski sazlardi'n' ayi'ri'mlari' bizin' da'wirimizge shekem jetip kelgen. Ma'selen, wo'zbekshe «Navro'zi Ajam», «Ajam taronalari» si'yaqli' sazlar.

NAVRO'ZI AJAM

Wo'zbek xali'q namasi'

KELDI NAWRI'Z BAYRAMI'

Gu'Inara Nurlepesova so'zi

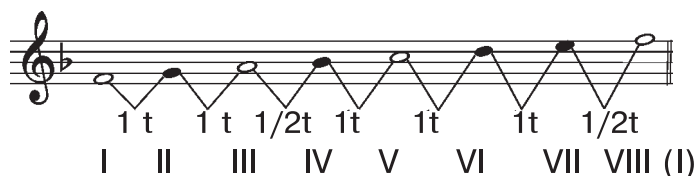
Ulbiybi Abdullaeva muzi'kasi'

Kel-di Naw-ri'z bay-ra-mi'
 A'lem gu'ldey jay-na-di'. Sa'n sal-ta-nat du'-zep-ti G'a'rezsizlik
 may- da- ni' Ke-lin' dos- lar woy- na- yi'q
 Gu'l-dey bo- li'p jay- na- yi'q
 xal-qi'm menen Naw-ri'z-di' shad-la-ni'-si'p toy-la- yi'q.

FA MAJOR TONLI'G'I'

Fa major – bul tiykarg'i' tayani'sh perdesi (tonikasi') «fa» notasi' bolg'an major tonli'g'i' boli'p, woni'n' skripka gilti aldi'na bir g'ana si bemol belgisi qoyi'ladi':

Fa majordi'n' turaqli' sesleri I, III ha'm V basqi'shlarda, turaqsi'z sesleri II, IV, VI ha'm VII basqi'shlarda joylasadi'. Yari'm tonlar *Iya* ha'm *si bemol* (III-IV) ja'ne *mi* ha'm *fa* (VII-I) sesleri arali'g'i'nda payda boladi'.

CHILDIRMA

Dilaram Amanullayeva muzi'kasi'

- ?! 1.** Nawri'z bayrami' haqqi'nda qanday qosi'qlardi' bilesiz?
2. «Keldi Nawri'z bayrami'» qosi'g'i'n yadlan'.
3. «Childirma» sazi'ni'n' 6/8 takt wo'lshe mine qalay dirijyorli'q yetiletug'i'nli'g'i'n qol menen ko'rsetin'.

TO'RTINSHI SHEREK

BA'HA'R MA'WSI'MI' QOSI'QLARI'

1-sabaq. BA'HA'R MA'WSI'MI' QOSI'QLARI' HAQQI'NDA TU'SINIK

Ma'wsim qosi'qlari' arasi'nda go'zzal ba'ha'r ma'wsimine bag'i'shlang'an xali'q qosi'qlari' ayri'qsha wori'n iyeleydi. Ta'biyatti'n' woyani'w da'wiri bolg'an ba'ha'r shag'i'nda gu'llerdin' ashi'li'wi', pu'tkil barli'qti'n' sha'menzarlarg'a aynali'wi', quslardi'n' sol sha'menzarlarda

jag'i'mli' sayrawlari' u'lken-kishi insanalardi'n' qa'lbine wo'zgeshe ta'sir ko'rsetip, bir du'nya quwani'sh bag'i'shlaydi'. Usi'nday go'zzal ko'rinisler xalqi'mi'zdi'n' shayi'r tabiyatli' perzentleri ta'repinen do'retilgen ko'p g'ana qosi'qlarda sa'wlelengen. Solardan «Bahor keldi» atli' wo'zbek xali'q qosi'g'i'nda bul ma'wsimnin' ta'kirarlanbas suliwli'g'i' to'mendegishe su'wretlenedi:

BAHOR KELDI

Wo'zbek xali'q qosi'g'i'

Ba - hor kel - di, o - chil - di gul - lar har yon - da,
Bul - bul - lar say - ra - sha - di u yon - bu yon - da.

Ba'ha'r ma'wsiminde qi'rlarda ha'm taw janbawi'r-lari'nda lala gu'ller ashi'li'p, tabiyat ko'rinisleri ja'ne de go'zzallana baslaydi'. Usi'nday ku'nlerde bazi' xali'qlar «Lala seyili» bayrami'n wo'tkergen. Jaslar, wo'spirim balalar taw janbawi'rlari'na seyilge shi'g'i'p, qushaq-qushaq lalalar tergen, wolardi' qon'si'-qobalarg'a, ag'ayin-tuwg'anlarg'a u'lestirgen ha'm lala haqqi'nda qosi'qlar ayti'p, ha'r tu'rli woyi'nlar woynag'an.

LOLA

Quwnaq

Wo'zbek xali'q qosi'g'i'

Lo - la, lo - la, lo - la - jon, o' - sar jo - ying da - la - da,
 Lo - la, lo - la, lo - la - jon, chi - da - ding - mi ja - la - ga,
 Yur, sa - yil - ga bo - ray - lik, lo - la - lar - ni ko' - ray - lik,
 Qu - cho - g'i - miz to' l - di - rib lo - la - gul - lar te - ray - lik.

Go'zzal ba'ha'r ma'wsimi kompozitorlari'mi'z do'retken saz ha'm ayti'mlarda da sa'wlelengen. Solardan ataqli' wo'zbek kompozitori' Yunis Rajabiy do'retken «Bahorim» shertim namasi'nda, sonday-aq qaraqalpaq kompozitori' Ken'esbay Abdullaevti'n' «Ba'ha'r» atli' qosi'g'i'nda ba'ha'r ma'wsimi menen woyang'an na'zik sezimlar ko'rsetilgen.

BAHORIM

Yunis Rajabiy muzi'kasi'

QARLI'G'ASH

Ma'ten Seytniyazov so'zi

An'satbay Xayratdinov muzi'kasi'

Janli', tez

Ha' qar-li'-g'ash,

qar-li'-g'ash. Qanday sul-i'w qa-na-ti'n' Seni'n' su-li'w-li'-g'i'n'-di' Ko'rsetip te

tur a-ti'n' Qa-g'i'p, qa-gi'p qa-nat-ti' Din' ha-wa-g'a u-sha-san'

Ye- min yer- kin say-ran- lap Ko'k- ti shar-lap qu- sha- san'.

N a q i' r a t i' :

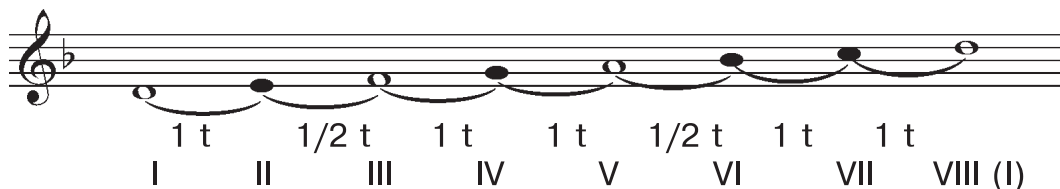
Ha' qarli'g'ash, qarli'g'ash,
Qanday sul-i'w qanati'n',
Senin' sul-i'wli'g'i'n'di',
Ko'rsetip te tur ati'n'.

Qag'i'p, qag'i'p qanatti',
Din' hawag'a ushasan',
Yemin-yerkin sayranlap,
Ko'kti sharlap qushasan'.

Re minor tonli'g'i'

Re minor – tiykarg'i' tayani'sh perdesi (tonikasi') «re» bolg'an minor tonli'g'i' boli'p, gilt aldi'nda bir g'ana si bemol belgisi bar. Mi'sal:

Re minordi'n' turaqli' sesleri I, III ha'm V basqi'shlari'nda joylasadi' (re-fa-lya). Qalg'an basqi'sh (II, IV, VI ha'm VII) sesleri (mi-sol-si-do) turaqsi'z sesler boladi'.

- ?! 1.** Ba'ha'r ma'wsimine arnalg'an qanday qosi'qlardi' bilesiz?
2. «Bahor keldi», qosi'g'i'ni'n' tiykarg'i' tayani'sh perdesin ani'qlan'.
3. «Qarli'g'ash», qosi'g'i'n nota da'pterin'izge ko'shirip, so'zlerin yadlan'.

2–3-sabaqlar. BALALAR XALI'Q QOSI'QLARI'

Uzaq a'sirlerden bizge shekem jetip kelgen balalar qosi'qlari' wo'zbek ha'm qaraqalpaq xali'q awi'zeki ko'rkem do'retiwshiliginin' aji'ralmas bo'legin quraydi'. Wol qosi'qlarda jas a'wladti'n' kewilli turmi'si', wolardi'n' ji'ldi'n' ha'r bir ma'wsimine ha'm ha'r qi'yli' bayramlarga bolg'an ko'z-qaraslari' wo'zgeshe sa'wlelengen.

Balalar qosi'qlari'ni'n' ko'pshiligi woyi'n menen yamasa woyi'n woynag'anda ayti'lg'an. Bularg'a ba'ha'r ma'wsiminde ayti'lg'an wo'zbekshe «Binafsha», «Chittigul», «Yomg'ir yog'aloq», «Laylak keldi» si'yaqli' qosi'qlardi'

aytsa boladi'. Ma'selen, ba'ha'r ma'wsiminde jawi'n sebelegende quwang'an balalar woyi'ng'a berilip, ha'zil aralas «Yomg'ir yog'aloq» qosi'g'i'n aytadi'.

YOMG'IR YOG'ALOQ

Quwnaq

Wo'zbek xali'q qosi'g'i'

Yom- g'ir yo'-g'a - loq, yam - ya - shil o't - loq, En - di
 e - kin - lar chi- qa - rar qu - loq, Yash -na - sin da-
 la, o - chil - sin lo - la, Da - la qo'y - ni -
 da oq - sin sha - lo - la.

Binafsha ha'm bayshesheklerdin' wo'nip-wo'sip shi'g'i'wi' da balalardi'n' quwani'p woynawlari'na tu'rtki bolg'an.

BINAFSHA

Quwnaq

Bi- naf- sha- lar o- chil- di, yer- ga bo- dom so- chil- di,
 Ul bo- dom-ni ter- gun-cha qo- ra ko'-zim te- shil- di.

GU'LLERIM

Toli'bay Qabulov so'zi

O'serbay Allanazarov muzi'kasi'

Kewilli, ortasha

Na'w-ba'-ha'rde tan'-lar- da Mi'n' qubi'liti'p tu'r-le- rin l'rg'ali'sar
 bag'- lar- da Me- nin' yek-ken gu'l- le- rim
 Qi'- zi'l ja- si'l do'-nip tur Me- nin' yek-ken gu'l- le- rim.

Na'wba'ha'rde tan'larda,
 Mi'n' qubi'liti'p tu'rlerin,
 l'rg'ali'sar bag'larda,
 Menin' yekken gu'llerim.

Gu'lge qarap bu'lbiller,
 Ha'r namag'a sayraydi',
 Ashi'li'si'p a'l qi'zi'l gu'ller,
 Wonnan sayi'n jaynaydi'.

N a q i' r a t i':

Qi'zi'l-jasi'l do'nip tur,
 Menin' yekken gu'llerim.

1. Balalar qosi'qlari' haqqi'nda nelerdi bilesiz?
2. «Gu'llerim» qosi'g'i'n nota da'pterin'izge ko'shirip, so'zlerin yadlan'.

4-sabaq. KOMPOZITOR A'BDIREYIM SULTANOV

A'bdireyim Sultanov xalqi'mi'zg'a belgili ko'p g'ana yoshli', ta'sirli qosi'qlardi'n' avtor'. Wol Wo'zbekstan ha'm Qaraqalpaqstang'a miyneti sin'gen ko'rkem-

wo'ner g'ayratkeri, ataqli' kompozitor, dirijyor, belgili ustaz si'pati'nda ken'nen tani'ldi'. A'.Sultanov 1930-ji'li' Shi'mbay qalasi'nda tuwi'ldi'. Jaslayi'nan saz-sa'wbetke qi'zi'qti'. U'lkeye kele wol Tashkent ma'm-leetik konservatoriyasi'nda belgili ustazlardan ta'lim aldi'. A'.Sultanov uzaq ji'llar dawami'nda Muzi'kali' drama ha'm komediya teatri'ni'n' bas dirijyori', Filarmoniyali'q orkestrdin' bas dirijyori', Kompozitorlar awqami'ni'n' basli'g'i' lawazi'mlari'nda xi'zmet yetti.

A'bdireyim
Sultanov

A'.Sultanov barli'q janlarda shi'g'armalar do'retti. Ma'selen, xor ha'm orkestr ushi'n «Bozataw» syuitasi', «Qaraqalpaqsha rapsodiya», bir qansha dramalarg'a muzi'kalar, pyesalar, qosi'qlar jazdi'. A'sirese woni'n' ulli' qaraqalpaq klassik shayi'ri' A'jiniyaz qosi'qlari'na jazg'an du'rkin namalari' xalqi'mi'zg'a ken'nen ma'lim. Kompozitor siz aziz balalar ushi'n arnap «Inime», «Alma», «Sabi'rdi'n' a'deti», «Quslar bizin' dosti'mi'z», «Ba'ha'r kelgende» qosi'qlari'n jazdi'. A'.Sultanov barli'g'i' boli'p 300 ge jaqi'n shi'g'armalar jazip qaldi'rdi'.

INIME

Xojabek Seytov so'zi

A'bdireyim Sultanov muzi'kasi'

Suv boyi'nda
i-nim-nin' Woy na-g'a-ni' ta-ma-sha Ko'p wo'-ner-di wo'-zin-she
Woy-la-g'a-ni' ta-ma-sha Men shofyorman dey-di wol So'y-le-ge-ni
ta-ma-sha To-pi'-raq-tan gey-de wol Soq-qan bo-lar qa-la-sha.
A- a a a a M - - -
A ---

Naqi'rati' :

Woqi' inim wo'ner bil,
Ra'ha't jaz zamani'n',
Wo'ner ma'ngi azi'g'i',
Bizlerdey jan'a adamni'n',

Bilimli mi'n'di' ji'g'adi',
Degen yelde naqi'l bar,
Bilimdi teren' iyelep,
Ha'r bir iske bol tayar.

KO'KLAM KELADI

P.Mo'min so'zi

Sh.Yormatov muzi'kasi'

Har yi- li ko'k -lam ke-la-di, na-na-na na, na-na-na-na.

Ya-na ham ko'r -kam ke-la-di, na-na-na na, na-na-na-na.

I-liq -lan-sa ha-ro-rat, el-ga ro-hat-ha-lo-vat, El-ga ro-

hat - ha-lo- vat. Bu-lut qo-chib yig' -lay- di,
O...

A-riq -qa suv sig'-may-di,

o,

o...

Bo'-yin cho'-zib sha- mol - ga, So-vuq qo-

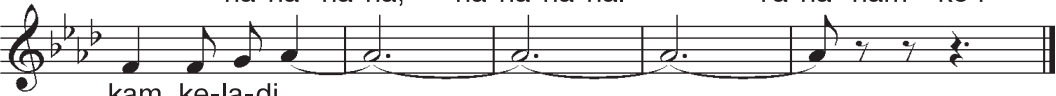
char shi-mol-ga. Har yi - li ko'k-lam ke-la-di,

na-na-na na, na-na-na-na. Ya-na ham ko'r-kam ke-la-di,

na-na- na-na, na-na-na-na. Ya-na ham ko'r-

kam ke-la-di.

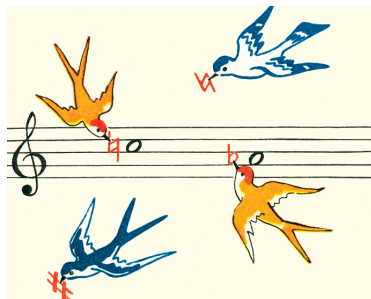
Chumoli ham tinmaydi,
Bekorchi ko‘rinmaydi.
Ko‘klam bilan albatta
Har jonzod harakatda.

Bag‘rini keng ochar yer,
Ishlaganda chiqar ter.
Har yili ko‘klam keladi,
Yana ham ko‘rkam keladi.

- ?! 1. «Inime» qosi‘g‘i‘ni‘n’ avtori’ kim?
2. «Inime» qosi‘g‘i‘n notag‘a qarap ayti‘n’.
3. «Ko‘klam keladi» qosi‘g‘i‘n yadlan’.

5–6-sabaqlar. BA‘HA‘R YELSHILERI HAQQI‘NDA QOSI‘QLAR

Wo‘zlerin‘izge ma‘lim, xalqi‘mi‘z a‘zelden la‘ylek, ti‘rna, qarli‘g‘ash si‘yaqli’ quslardi’ ba‘ha‘r yelshileri si‘pati‘nda qa‘dirlep keledi. Sebebi bul quslardi‘n’ ushi‘p keliwi jaqsi’ ku‘nlerden «derek» bergen. Ma’selen, yerte ba‘ha‘rde la‘ylekti ko‘riw baxi‘t ali‘p keledi delinse, la‘ylek ushi‘p kelgen ta‘repten ko‘ringen adam awi‘lg‘a qut-bereke keltiredi dep isenip kelingan. Yerte ushi‘p kelgen ti‘rna yerte ba‘ha‘rden derek berse, to‘menlep ushqan ti‘rna i‘ri‘sqi‘-nesiybenin’ mol boli‘wi‘n an‘latqan ha‘m tag‘i’ basqa¹.

¹ Navro‘z. T.Mirzayev, M.Jo‘rayev. T., 1992, 85—90-betler.

ARG'AMCHI

Wo'zbek xali'q qosi'g'i'

Aqi'ri'n

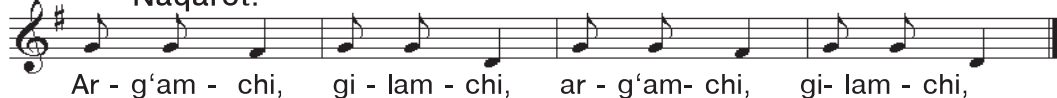
Naqarot:

Band

Naqarot:

Balalar quslardi'n' ushi'p keliwin intizarli'q penen ku'tedi. Sebebi quslar i'ssi' ku'nlerdin' baslani'wi'ni'n' da «xabar-shi'si'». Sol sebepli, la'ylek ushi'p kelgenin ko'rgen wo'zbek balalari' «Laylak keldi» qosi'g'i'n' aytqan ha'm wol haqqi'nda u'lkenlerdi de xabardar yetiwge asi'qqan:

Laylak keldi, yoz bo'ldi,
Qanoti qog'oz bo'ldi,
Dala-dashtlar qulf urib,
Daryo bo'yi soz bo'ldi...

Geyde qorazlardi'n' qon'i'rawday dawislari' da balalardi' zawi'qlandi'ri'p, wolar qorazlardi'n' «g'o-qoq»lawi'na yelikley baslag'an. Usi' taqi'lette qoraz haqqi'nda qosi'qlar payda bolg'an.

QICHQIR, XO'ROZIM

Quwnaq

Wo'zbek xali'q balalar qosi'g'i'

Qich - qir, xo'- ro - zim, qich - qir, xo'- ro - zim,
 Bo - la - lar uy - g'on - sin, hey! Bog'- lar, o'r - mon,
 te - pa - lar - da lo - la - lar o - chil - sin.
 Qu - qu, qu - qu, qu - qu, qu - qu.

BULBULCHA

M.Qoshaqov so'zi

Mardon Nasimov muzi'kasi'

1.O' - zing kich - ki - na, o - vo - zing yax - shi.
 Qa - ni, bul - bul - cham, bir say - rab ber - chi.
 Qa - ni, bul - bul - cham, bir say - rab ber - chi.
 May - li, o'r - toq - jon, May - li, say - ray - man.
 Ko'm - ko'k bo - g'ing - da u - chib yay - ray - man.

2. – Shirin bulbulcham, Kuylayver chaq-chaq. Tinglab qo‘shig‘ing, Dillar xushchaqchaq.	– Mehnat qilibsana, Ekibsana gullar. Gulni sevamiz Bizlar – bulbullar.

- ?! 1.** Quslar haqqi‘nda qanday qosi‘qlardi‘ bilesiz?
2. «Chumchuqvoy» qosi‘g‘i‘ni‘n’ tiykarg‘i‘ tayani‘sh belgisin ani‘qlan‘.
3. «Bulbulcha» qosi‘g‘i‘n yadlan‘.

7–8-sabaqlar.

KOMPOZITOR XUDAYBERGEN TURDI‘QULOV

Xudaybergen Turdi‘qulov

u‘lken ta‘sirini tiygizdi. Sol ushi‘n bolsa kerek, woni‘n‘ jazg‘an namalari‘ xali‘q qosi‘qlari‘na ju‘da‘ jaqi‘n, milliy i‘rg‘aqlarg‘a bay boli‘p keledi.

X.Turdi‘qulov 200 den aslam qosi‘q, xor, saz namalari‘, woyi‘n sazlari‘, sahnali‘q shi‘g‘armalar do‘retti. Woni‘n‘

shi'g'armalari'ni'n' basi'm ko'pshiligi u'lkemizdi ardaqlaw, ta'biyat ko'rinislerin su'wretlew, jaslarga u'git-na'siyat ayti'w temalari'na bag'i'shlang'an. Kompozitordi'n' «Woraz ha'm pi'shi'q», «Bizin' dosli'q», «Gu'listan u'lkem», «U'lkeme kelin'», «Ustazi'm», «Balam» qosi'qlari' mektep woqi'wshi'lari' ta'repinen qi'zi'g'wshi'li'q penen atqari'p kelinbekte.

X.Turdi'qulovti'n' qosi'qlari' wo'zinin' suli'w i'rg'aqlari' menen basqa kompozitorlardan ayi'ri'li'p turadi'.

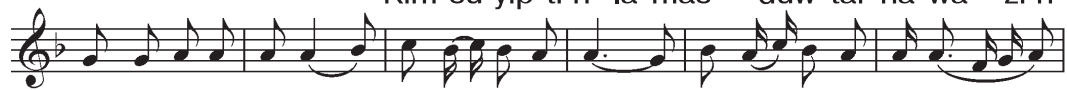
DUWTARI'M MENIN'

Wo'serbay Xojaniyazov so'zi
Xudaybergen Turdi'qulov muzi'kasi'

Kewilli

Barmag'i'm, woy-nay-di' ju'-rek na-ma- si'n
Kim su'yip ti'n'-la-mas duw-tar ha-wa- zi'n

Geshtekler jan'-la-mas bol-ma-sa sa- zi'n' Ke-wil- ge yosh be-rer

duw-ta-ri'm me- nin' Ha - duw-ta-ri'm me- nin'

Ha - duw-ta-ri'm me-nin' Ba'-ha'r ha-wa-zi'n-day

jan- g'a ja- g'a-san' Ye- ger-de ta- ri'n'-di' ji-pek-ten qi'l- san'

Ja-li'q- pay-man ku'-ni tu'-ni woy-na-sam Kew-lim-nin' qu-ma-ri'

duw-ta-ri'm me- nin' Ha- duw-ta-ri'm me-nin' Ha-

duw-ta- ri'm me-nin' Ha- Hawaz qossam jan'-la-

tarman ja'-ha'n-di Xosh hawazi'n' bal-qi'-ta-di' a-dam-di' Sen ar-qa-li'

sha-yi'r- lar-dan so'z qal-di' Wo'-mir-din' se-ri-gi duwtari'm me-

nin' Ha- duw- ta- ri'm me- nin'

Ha - - - - duw- ta- ri'm me- nin'.

YOZ YAXSHI

Polat Mo'min so'zi

Doni Zokirov muzi'kasi'

Moderato

Yoz ke - zar yash - na - gan e - lim -
 Qush - la - rim say - ra - shar, qay - na -
 da, yoz zav - qi ti - lim - da,
 shar, bu - loq - lar shi - vir - lar,
 di - lim - da.
 shil - di - rar.
 Yoz yax - shi, yoz yax -
 shi, yoz yax - shi, yoz yax - shi!

Yoz kezar yashnagan elimda,
 Yoz zavqi tilimda, dilimda.
 Qushlarim sayrashar, qaynashar,
 Buloqlar shivirlar, shildirar:
 Yoz yaxshi, yoz yaxshi, yoz yaxshi!

Quyoshday mehnatim qudrati,
 Pahlavon xalqimning sur'ati,
 Yurtimni bezagan, qaranglar,
 Yoz kuyi har yonda jaranglar:
 Yoz yaxshi, yoz yaxshi, yoz yaxshi!

CHAMANDAGUL

Wo'zbek xali'q qosi'g'i'

Quwnaq

Cha- man- da- gul o- chi- lib- di- yo cha- kang- ga taq,
cha- kang- ga. Biz- ning hov- li yo'- lin- giz,
chin- ni bax - mal to'- nin - giz, Cha- man-da- gul
o- chi- lib- di- yo cha- kang- ga taq, cha- kang- ga.

1. 6/8 takt wo'lshe mine qalay dirijyorli'q yetiw di won' qoli'n'i'z benen ko'rsetin'.
2. Major tonli'g'inda yari'm tonlar qaysi' basqi'shtag'i' sesler arasi'nda payda boladi'?
3. Minor tonli'g'inda yari'm tonlar qaysi' basqi'shtag'i' sesler arasi'nda payda boladi'?
4. «Yoz yaxshi» qosi'g'i' yadlan'.

YEKINSHI YARI'M JI'LLI'Q BOYI'NSHA BILIMLERDI BEKKEMLEW USHI'N TAPSI'RMALAR

1. Qaysi' qatarda «Bayram ha'm salt-da'stu'r» qosi'qlari' duri's ko'rsetilgen?

- a) «Lapar», «Oh, layli», «Sovuq kimni izlaydi?».
- b) «Yor-yor», «Kelinsalom», «Ot o'yin», «Charx».
- d) «Maktab», «Alla», «Yalla».

2. Baqsi'lar qanday qosi'qlardi' atqaradi'?

- a) Laparlardi'.
- b) Da'stan namalari'n.
- d) Ha'yyiwlerdi.

3. Yaramazan ayti'mlari' qashan ayti'ladi'?

- a) Toy-merekelerde.
- b) Ramazan ayi'nda.
- d) Na'restelerdi uyi'qlati'w maqsetinde.

4. Wo'zbek xali'q ayaq oyi'nleri' qaysi' qatarda duri's ko'rsetilgen?

- a) «Kamarinskaya», «Gopak», «Bulba».
- b) «Lazgi», «Dilxiroj», «Tanavor».
- D) «Polka», «Mazurka», «Shag'ala».

MUZI'KA SO'ZLIGI

Aytim – dawi's (hawaz) penen aytilatug'in b'arshe muzi'kali'q shi'g'armalardi'n' jalpi' ati'.

Awg'an rubabi' – tarli' saz a'sbabi' boli'p, wol mizrab (mediator) ja'rdeminde shertiledi. Woni'n' shanag'i' shuqi'r woyi'lg'an ha'm teri menen qaplang'an boladi'. U'lken ha'm juwan da'stesinde to'rt baylam perdesi bar. Da'stesinin' joqarg'i' bo'leginde 6 yamasa 7 qosi'msha («xas») perdeleri de boladi'. Awg'an rubabi'ni'n' 5 basli' tarlari'nda nama shertiledi. Sunday-aq, woni'n' qaptal ta'repinde 10-11 ja'rdemshi (janapay) tarlari' da boli'p, wolar jan'g'i'ri'q (exo) xi'zmetin atqaradi'.

Balaman – tut ag'ashi'nan islengen si'rnayg'a uqsas saz a'sbabi'. Biraq, si'rnaydan kishirek, u'pleytug'i'n jeri si'bi'zg'i'g'a uqsap tilsheli boli'p keledi.

Bastakor – wo'zbek ha'm tajik ma'deniyati'nda awi'z-yeki professional muzi'kali'q shi'g'armalar (maqom, ashula, katta ashula ha'm t.b.)di' do'retiwshi qosi'qshi yamasa sazende.

Da'p (wo'zbekshe – *doira* yamasa *childirma*) – qag'i'p shertiletug'i'n a'sbapti'n' ga'rdishi (do'n'gelegi) ju'zim, yerik yamasa g'oza ag'ashlari'nan islenip, bir ta'repinen buzaw (yaki kiyik, yeshki) terisi menen qaplanadi'. Do'n'geleginin' ishki ta'repine 40 tan aslam temir shi'n'i'ldawi'qlar tag'i'ladi'. Da'ptin' ga'rdishine jaqi'n jerden qaqqanda payda bolg'an ses «bak» (yamasa «taq»), woni'n' worta jerinen qaqqanda payda bolg'an ses bolsa «bum» (yaki «gup») dep ju'ritiledi.

Duwtar – yeki tarli' qag'i'p shertiletug'i'n saz a'sbap. Tut, yerik yamasa g'oza ag'ashlari'nan islenedi. Da'stesine 13-14 dana ji pekten perde baylanadi'.

Dombi'ra – qazaq ha'm wo'zbek xalqi'ni'n' milliy saz a'sbabi' boli'p, duwtar si'yaqli' yeki tarli' boli'p keledi. Wo'zbekshe dombi'rani'n' da'stesi perdesiz, qazaqlarda perde baylang'an boladi'.

Karnay – mi'stan islengen u'plep shertiletug'i'n a'sbap boli'p, uzi'nli'g'i' 2 m ha'm wannan da uzi'n boli'wi' mu'mkin. Woni'n' almali'-salmali' (ji'ynalmali') tu'rleri de bar. Ali'p ju'riwge won'ay boli'wi' ushi'n 3 bo'lekke bo'linedi. Karnayda barmaqqlar menen basi'latug'i'n tesikler bolmaydi'.

Ku'shli ha'm juwan sesli bolg'anli'g'i' ushi'n, ko'binese «jar sali'w» xi'zmetin atqarg'an. Ansambl qurami'nda shadli'q sezimlerin woyatadi'.

Kompozitor (lat. – *do'retiwshi*, *toqi'wshi'*, *du'ziwshi*) – opera, simfoniya, sonata, balet, oratoriya si'yaqli' muzi'ka janlari'nda shi'g'armalar do'retiwshi adam.

Nag'ara (wo'zbekshe – Nag'ora) – i'laydan tu'bekke uqsati'p islenedi ha'm jaqsi'lap wotta pisiriledi. Shanag'i' kiyik (yamasa basqa haywan) terisi menen qaplanadi'. Nag'aralar gewdesine qaray u'lken (dul nag'ara), wortasha (kus nag'ara) ha'm kishi (rez nag'ara) si'yaqli' tu'rlerge bo'linedi. A'dette, kus va rez nag'aralar bir-birine qosi'p baylani'p, qosnag'ara (qo'shnag'ara) tu'rinde toy ha'm basqada xali'qli'q toy-merekelerde shertiledi.

Sato – tarli' tartqi'shli' saz a'sbabi'. Tut ag'ashi'nan woyi'p islengen shanag'i' ha'm uzi'n da'stesi menen tanburg'a ju'da' uqsap ketedi.

Si'bi'zg'i' (wo'zbekshe sibiziq) – a'piwayi' qami'stan islengen u'plep shertetug'i'n a'sbap. U'pleytug'i'n ta'repinen juqa tilshe tilingen ha'm u'sti ta'repinen barmaq basatug'i'n 3 dana tesikshe woyi'lg'an boladi'.

Si'rnay (wo'zbekshe – surnay) – yerik yamasa g'ozag'ashi'nan woyi'p islenedi. U'sti betinde 7, asti' betinde 1 dana tesikshesi bar. Si'rnayda ayaq-woyi'n namalari', xali'q arasi'nda ken' taralg'an belgili qosi'qlardi'n' namalari' ha'm de maqomlardi'n' «surnay jollari'» woynaladi'. Ansambl qurami'nda da si'rnay namani'n' basli' jerlerin shertedi.

Tanbur – tarli' saz a'sbabi' boli'p, tut ag'ashi'nan jasaladi'. Uzi'n da'stesinde 16 dana baylamli' perdeleri bar. Shanag'i'ni'n' qaqpag'i'na sho'pten 4 dana («xos») perde jelimlengen boladi'. Tanburdi'n' tarlari'ni'n' sani' 3 ten 6 g'a shekem boli'wi' mu'mkin. Ha'zirgi ku'nde 3–4 tarli' tanbur qollani'ladi'. Tarlar noxun ja'rdeminde shertiledi.

Ud – tarli'-qag'i'p shertetug'i'n a'sbaplardi'n' yen' yeskilerinen biri boli'p yesaplanadi'. Wol tanbur ha'm duwtardan wo'zinin' almurt ta'rizli u'lken shanag'i' ha'm perde baylanbag'an kelte da'stesi menen ayi'ri'li'p turadi'. Ud sazi'nda 11 tar boli'p, wolardi'n' besewi juplasi'p kelse, birewi to'mengi juwan ses worni'nda qollani'ladi'.

Sha'n' – tarli' uri'p shertetug'i'n saz a'sbabi' boli'p, wonda barli'g'i' boli'p 40 dana tar boladi'. Wolardan 13 danasi' u'sh jup targ'a birlesip kelse, bir tari' to'mengi juwan targ'a bo'linedi. Sha'n' yeki tayaqsha ja'rdeminde uri'p yamasa ti'rmalap shertiledi.

Qanun – tarli' qag'i'p shertetug'i'n saz a'sbabi' boli'p, ko'rinishinen sha'n'nin' da'l wo'zi. Biraq, sha'n'nen ayi'rmashi'li'g'i' sonda, woni'n' ag'ashtan islengen qaqpag'i'ni'n' belgili bo'legi teri menen qaplani'p, woni'n' u'stine tiyek wornati'li'p, ishekten 24 dana u'shewlik tarlar yesiledi.

BILIP QOYI'N'!

1. Qosi'q aytqanda bas ha'm deneni tuwri' tuti'n';
2. Demdi bir tegis ali'n'. Dawi'sti' sazlaw shi'ni'g'i'wlari'n ha'm qosi'qti' aytqanda demdi u'nemlep isletin';
3. Qosi'qti'n' ha'r bir sestin (perdesin) ani'q ayti'n';
4. Qosi'qti'n' so'zlerin ani'q ayti'n'. U'nli dawislardi' sozi'n'qi'rap, u'nsiz dawislardi' bolsa qi'sqa ayti'wg'a ha'reket yetin';
5. Qosi'q so'zlerin tu'sinip, woni' ma'nisine sa'ykes atqari'n';
6. Ko'pshilik boli'p qosi'q aytqanda basqalardi'n' da dawisi'na itibar berip, wolarg'a u'nles boli'p ayti'wg'a umti'li'n';
7. Qosi'q aytqanda yamasa woni' u'yrenip ati'rg'anda woqi'ti'wshi'n'i'zdi'n' ko'rsetpelerine qulaq tuti'n'.

MAZMUNI'

So'zbası'	3
Wo'zbekstan Respublikası'ni'n' ma'mleketlik gimni	4
Qaraqalpaqstan Respublikası'ni'n' ma'mleketlik gimni	6

BIRINSHI SHEREK

Xali'q ayti'm namalari' ha'm saz a'sbaplari'

1-2-sabaqlar. Xali'q qosi'qlari'	9
Qosi'q.....	10
Oh, layli	10
Qa'nigeler bolami'z. <i>Wo'.Xojaniyazov</i> so'zi, <i>Jarg'anat</i> namasi'na ..	11
Shaftoliga savolim. <i>P.Mo'min</i> so'zi, <i>N.Narxojayev</i> muzi'kasi'	12
A'piwayi' muzi'ka formalari'n yadqa tu'siriw. Kuplet formasi'	13
3-sabaq. Miynet qosi'qlari'	14
Xo'p hayda	14
Urchuq	15
Bolalik. <i>Dilnur</i> so'zi, <i>X.Hasanova</i> muzi'kasi'	16
Do major tonli'g'i'	17
Jiyda. <i>P.Polatov</i> so'zi, <i>X.Polatov</i> muzi'kasi'	18
4-sabaq. Lapar	19
Aq terek pe, ko'k terek? <i>T. Ma'tmuratov</i> so'zi, <i>G'. Amaniyazov</i> muzi'kasi'	19
Ha'kke qayda?	21
3/8 wo'lshemi.....	22
5-sabaq. Yalla	23
Yallama yorim	23
6-7-sabaqlar. Xali'q saz a'sbaplari'	24
Qa'dirli balalar!.....	27
Qobi'zdi'n' du'zilisi.....	28
Ajam II (taronasi)	29
G'ulpaq.....	29
Tolg'aw.....	30
Aq qoyan. <i>G'.Seytnazarov</i> so'zi, <i>G'.Demesinov</i> muzi'kasi'	30

Qobi'z haqqi'nda ra'wiyat	32
Si'bay namasi'	33
8-9-sabaqlar. U'plep ha'm qag'i'p shertiletug'i'n saz a'sbaplari' ..	34
Qa'dirli balalar!.....	35
Minor ses qatari'	36
Qaraqalpaq ji'rawlari'	37

YEKINSHI SHEREK

Bayram ha'm salt-da'stu'r qosi'qlari'

1-sabaq. Uli'wma tu'sinik	39
Qara jorg'a	41
Qoshantay. S.Pirjanov so'zi, A.Xayratdinov muzi'kasi'	42
2-3-sabaqlar. Toy salt-da'stu'r qosi'qlari'	43
Surnay navosi	44
Ha'wjar	46
Aq alti'n. T.Seytjanov so'zi, J.Shamuratov muzi'kasi'	46
Tolqi'n. S. Xojaniyazov so'zi, J.Shamuratov muzi'kasi'	48
Shi'mbay.	49
4-5-sabaqlar. Xali'q ayaq woyi'nleri'	50
Shag'ala	51
Kamarinsha	51
Gopak	52
Lezginka	52
Bulba	53
Kulcha non. P.Mo'min so'zi, I'.Ha'mrayev muzi'kasi'	53
6-7-sabaqlar. Besik ji'rlari'	55
Alla.....	55
Ha'yyiw balam.....	56
Ha'yyiw. V.Motsart muzi'kasi'	57
Besik ji'ri'. N.To'reshova so'zi, M.Jiyemuratov muzi'kasi'	58
«Ha'yyiw» haqqi'nda ra'wiyat	60
Sol major tonli'g'i'	61
Birinshi yari'm ji'lli'q boyi'nsha bilimlerde bekkemlew ushi'n tapsi'rmalar.....	62

U'SHI'NSHI' SHEREK

Ma'wsim qosi'qlari'

<i>1-sabaq.</i> Ma'wsim ha'm salt-da'stu'r qosi'qlari'	63
Qorbo'ron. <i>M.Abdushukurova</i> so'zi, <i>A.Mansurov</i> muzi'kasi'	64
<i>2-3-sabaqlar.</i> Qi's ma'wsimindegi geshtekler	66
Biz askarmiz. <i>I'.Rahmanov</i> so'zi, <i>N.Narxojayev</i> muzi'kasi'	67
<i>4-5-sabaqlar.</i> A'limjan Xalimov.....	69
Alma. <i>N.Japaqov</i> so'zi, <i>A.Xalimov</i> muzi'kasi'	70
Navbahor. <i>N.Narzullayev</i> so'zi, <i>G.Qo'chqorova</i> muzi'kasi'	70
Baqsi' namalari' haqqi'nda ra'wiyatlar	72
Kiyiz basi'w woyi'ni'. <i>X.Turdi'qulov</i> muzi'kasi'	73
Nay hawazi'	74
Suw serper. <i>Qaraqalpaq xali'q namasi'</i>	77
<i>6-7-sabaqlar.</i> Yaramazam ayti'mlari'	78
Onajonim, sog' bo'ling. <i>M.Dadaboyev</i> so'zi ha'm muzi'kasi'	79
<i>8-10-sabaqlar.</i> Nawri'z bayrami' qosi'qlari'	81
Boychechak. Wo'zbek xali'q qosi'g'i'	81
Navro'zi Ajam	82
Keldi Nawri'z bayrami'. <i>G.Nurlepesova</i> so'zi, <i>U.Abdullaeva</i> muzi'kasi'	83
Fa major tonalli'g'i'	83
Childirma. <i>D.Amanullayeva</i> muzi'kasi'	84

TO'RTINSHI SHEREK

Ba'ha'r ma'wsi'mi' qosi'qlari'

<i>1-sabaq.</i> Ba'ha'r ma'wsi'mi' qosi'qlari' haqqi'nda tu'sinik	85
Lola	86
Bahorim. <i>Yu.Rajabiy</i> muzi'kasi'	87
Qarli'g'ash. <i>M.Seytniyazov</i> so'zi, <i>A.Xayratdinov</i> muzi'kasi'	87
Re minor tonli'g'i'	88
<i>2-3-sabaqlar.</i> Balalar xali'q qosi'qlari'	88
Yomg'ir yog'aloq.	89
Binafsha.....	89
Gu'llerim. <i>T.Qabulov</i> so'zi, <i>O'.Allanazarov</i> muzi'kasi'	90

4-sabaq. Kompozitor A'bdireyim Sultanov	90
Inime. X.Seytov so'zi, A'.Sultanov muzi'kasi'	91
Ko'klam keladi. P.Mo'min so'zi, Sh.Yormatov muzi'kasi'	92
5-6-sabaqlar. Ba'ha'r yelshileri haqqi'nda qosi'qlar	94
Arg'amchi. Wo'zbek xali'q qosi'g'i'	95
Qichqir, xo'rozim.	96
Bulbulcha. M.Qoshaqov so'zi, M.Nasimov muzi'kasi'	96
7-8-sabaqlar. Kompozitor Xudaybergen Turdi'qulov	97
Duwtari'm menin'. Wo'.Xojaniyazov so'zi, X.Turdi'qulov muzi'kasi'	98
Yoz yaxshi. P.Mo'min so'zi, D.Zokirov muzi'kasi'	100
Chamandagul. Wo'zbek xali'q qosi'g'i'	101
Yekinshi yari'm ji'lli'q boyi'nsha bilimlerde bekkemlew ushi'n tapsi'rmalar.....	102
Muzi'ka so'zligi	103
Bilip qoyi'n'!	106

**Oqilxon Ibrohimov,
Ahtam Qo'shayev, Qalmurza Qurbanov**

MUSIQA

4-sinf uchun darslik

(Qaraqalpaq tilinde)

Awdarmashi' *S. Tajetdinova*
Redaktori' *I'. Jumaniyazov*
Ko'rk. jaqtan red. *Sh.Mirfayozov*
Tex. red. *T.Smirnova, Z.Allamuratov*
Operator: *B.Ashurov, N. Saukieva, Q.Yesbosi'nov*

14.08. 2009-ji'l Al № 108 licenziyasi' berilgen.
Original-maketten basi'wg'a ruqsat yetilgen waqti' 18.06.2013-ji'l.
Formati' 70x90 $\frac{1}{16}$. Kegl 18. «Pragmatika» garniturasii'.
Ofset usi'li'nda basi'ldi'. Ko'lemi 7,0 baspa tabaq.
8,19 sha'rtli baspa tabaq. 8,5 yesap baspa tabaq.
Buyi'rtpa № . Nusqasi' dana.

Wo'zbekstan Baspasoz ha'm xabar agentliginin' G'afur G'ulam ati'ndag'i' baspa poligrafiyali'q do'retiwshilik u'yinde basi'p shi'g'ari'ldi'.
100128. Tashkent. Shayhontohur ko'shesi, 86.

**Bizning internet manzilimiz: www.gglit.uz
E-mail: iptdgulom@sarkor.uz, info@gglit.uz**

Ijarag'a beriletug'i'n sabaqli'qti'n' tuti'ni'w jag'dayi'n ko'rsetiwshi keste

T/r	Woqi'wshi'ni'n' ati' ha'm familiyasi'	Woqi'w ji'li'	Sabaqli'qti'n' ali'ng'andag'i' jag'dayi'	Klass basshi'si'ni'n' qoli'	Sabaqli'qti'n' tapsi'ri'lg'andag'i' jag'dayi'	Klass basshi'si'ni'n' qoli'
1						
2						
3						
4						
5						
6						

Sabaqli'q ijarag'a berilip, woqi'w ji'li'ni'n' son'i'nda qaytari'p ali'ng'anda joqari'dag'i' keste klass basshi'lari' ta'repinen to'mendegi bahalaw wo'Isheplerine tiykarlani'p tolti'ri'ladi':

Taza	Sabaqli'qti'n' birinshi ma'rte paydalani'wg'a berilgendegi jag'dayi'
Jaqsi'	Muqaba pu'tin, sabaqli'qti'n' tiykar'i' bo'leginen aji'ralmag'an. Ha'mme betleri bar, ji'rti'lmag'an, ko'shpegen, betlerinde jazi'w h'am si'zi'qlar joq.
Qanaatlanarli'	Muqaba jenshilgen, biraz si'zi'li'p, shetleri jelingen, sabaqli'qti'n' tiykar'i' bo'leginen aji'rali'w mu'mkinshiligi bar, paydalani'wshi' ta'repinen qanaatlanarli' da'rejede won'lang'an. Ko'shpegen betleri qaytadan won'lang'an, ayi'ri'm betlerine si'zi'lg'an.
Qanaatlanarsi'z	Muqaba si'zi'lg'an, ji'rti'lg'an, tiykar'i' bo'leginen aji'ralg'an yamasa uli'wma joq, qanaatlanarsi'z da'rejede won'lang'an. Betleri ji'rti'lg'an ha'm toliq jetispeydi, si'zi'p, boyap taslang'an. Sabaqli'q qayta tiklewge jaramaydi'.